

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**Підвищення економічної ефективності
вирощування зернових культур в
сільськогосподарських підприємствах**

Виконав: студент 2 курсу, групи Ек-61

Спеціальності 051 «Економіка»
(шифр і назва)

Сасик Володимир Миронович

Керівник: Яців С.Ф., к.е.н., доцент
(прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економіки

(підпис)

Сиротюк Г. В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

«14» березня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Сасику Володимиру Мироновичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур в сільськогосподарських підприємствах

керівник роботи: Яців С.Ф., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького № 194-4 від 14 березня 2025 р.

2. Строк подання студентом роботи до «5» грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, статистична інформація Головного управління статистики у Львівській області.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1 Науково-теоретичні основи економічної ефективності виробництва зерна та методика дослідження

- 1.1. Теоретичні основи розвитку зерновиробництва та його економічної ефективності
- 1.2. Критерії та показники економічної ефективності виробництва зерна
- 1.3. Методичні підходи до аналізу результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах

Розділ 2 Дослідження та аналіз сучасного стану зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

- 2.1. Організаційно-економічна характеристика Львівської області та аграрного сектору
- 2.2. Аналіз розвитку зерновиробництва Львівської області
- 2.3. Економічна ефективність вирощування зернових культур

Розділ 3 Шляхи підвищення ефективності вирощування зернових культур

- 3.1. Проблеми та необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур
- 3.2. Шляхи підвищення ефективності зерновиробництва
- 3.3. Економічна ефективність запропонованих заходів

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки, таблиці, схеми.

6. Дата видачі завдання «14» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент _____
(підпис)

Сасик В.М.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Яців С.Ф.
(прізвище та ініціали)

УДК: 631.16:338.43:633.1(477)

Кваліфікаційна робота: 78 ст. текст. част., 8 рис., 22 табл., 67 літературних джерел.

Сасик В.М. – Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. – Львів, Львівський НУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025.

В першому розділі роботи подано науково-теоретичні основи економічної ефективності виробництва зерна та методика дослідження. Розглянуто сутність розвитку зерновиробництва та його ефективності, визначено критерії та показники економічної ефективності вирощування зернових культур. Також розкрито методичні підходи до аналізу результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах.

В другому розділі на основі статистичної звітності зроблено дослідження та проаналізовано сучасний стан зерновиробництва в аграрних підприємствах Львівської області. Також наведена оцінка економічної ефективності вирощування зернових культур.

В третьому розділі роботи описані проблеми та шляхи підвищення ефективності вирощування зернових культур у досліджуваному регіоні, а також результативність від запропонованих заходів.

Ключові слова: аграрний сектор, економічна ефективність, виробництво, сільськогосподарські підприємства, зерновиробництво, рентабельність, оптимізація ресурсів.

АНОТАЦІЯ

Зернові культури традиційно займають провідне місце в структурі сільськогосподарського виробництва, оскільки є основою продовольчого, кормового та переробного напрямів. Львівська область, попри специфічні ґрунтово-кліматичні умови та високу частку дрібних і середніх виробників, має значний потенціал для розвитку зерновиробництва. Проте підвищення економічної ефективності галузі залишається одним із ключових викликів сучасного аграрного виробництва регіону.

Охарактеризовано науково-теоретичні основи економічної ефективності виробництва зерна та описано методику дослідження. Розглянуто сутність розвитку зерновиробництва та його ефективності, визначено критерії та показники економічної ефективності виробництва зерна. Також розкрито методичні підходи до аналізу результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах. На основі статистичних даних зроблено дослідження, описано проблеми та проаналізовано сучасний стан зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Зроблено оцінку економічної ефективності вирощування зернових культур. Подано шляхи підвищення ефективності вирощування зернових культур, а також результативність від запропонованих заходів.

Ключові слова: аграрний сектор, економічна ефективність, виробництво, сільськогосподарські підприємства, зерновиробництво, рентабельність, оптимізація ресурсів.

ANNOTATION

Grain crops traditionally occupy a leading place in the structure of agricultural production, as they are the basis of food, feed and processing industries. Lviv region, despite specific soil and climatic conditions and a high proportion of small and medium-sized producers, has significant potential for the development of grain production. However, increasing the economic efficiency of the industry remains one of the key challenges of modern agricultural production in the region.

The scientific and theoretical foundations of the economic efficiency of grain production are characterized and the research methodology is described. The essence of the development of grain production and its efficiency are considered, the criteria and indicators of the economic efficiency of grain production are determined. Methodological approaches to analyzing the effectiveness of grain production in agricultural enterprises are also revealed. Based on statistical data, a study was conducted, problems were described and the current state of grain production in agricultural enterprises of Lviv region was analyzed. An assessment of the economic efficiency of grain crop cultivation was made. Ways to increase the efficiency of grain crop cultivation, as well as the effectiveness of the proposed measures, are presented.

Keywords: agricultural sector, economic efficiency, production, agricultural enterprises, grain production, profitability, resource optimization.

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП.....	6
Розділ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Теоретичні основи розвитку зерновиробництва та його економічної ефективності.....	9
1.2. Критерії та показники економічної ефективності виробництва зерна.....	18
1.3. Методичні підходи до аналізу результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах.....	22
Розділ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	27
2.1. Організаційно-економічна характеристика Львівської області та аграрного сектору.....	27
2.2. Аналіз розвитку зерновиробництва Львівської області.....	38
2.3. Економічна ефективність вирощування зернових культур.....	45
Розділ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР.....	54
3.1. Проблеми та необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур.....	54
3.2. Шляхи підвищення ефективності зерновиробництва.....	58
3.3. Економічна ефективність запропонованих заходів.....	65
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. Аграрний сектор економіки України відіграє стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави та формуванні значної частки експортного потенціалу країни. Зернові культури традиційно займають провідне місце в структурі сільськогосподарського виробництва, оскільки є основою продовольчого, кормового та переробного напрямів. Львівська область, попри специфічні ґрунтово-кліматичні умови та високу частку дрібних і середніх виробників, має значний потенціал для розвитку зерновиробництва. Проте підвищення економічної ефективності галузі залишається одним із ключових викликів сучасного аграрного виробництва регіону. У сучасних умовах підприємства функціонують у середовищі зростаючих виробничих витрат, швидких технологічних змін, кліматичних ризиків та нестабільності ринкових цін на зерно. Це зумовлює необхідність пошуку нових підходів до організації виробничого процесу, раціонального використання земельних ресурсів, впровадження інноваційних технологій вирощування та підвищення продуктивності праці. Відтак дослідження шляхів підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області набуває особливої актуальності.

Значний внесок у формування сучасної економічної аграрної науки зробили відомі вчені, серед яких А. Андрійчук, П. Гайдуцький, Є. Данкевич, В. Мацибора, В. Месель-Веселяк, Б. Супіханов, О. Шпичак та інші [1; 5; 10; 18; 41; 60; 65].

У сфері дослідження ефективності зерновиробництва, як у регіональному аспекті, так і щодо окремих видів зернової продукції, помітними є наукові праці В. Бойка, С. Гринкевич, Л. Забуранної, І. Клочана, Я. Крилова, І. Кузьменка, Н. Нерубайської, В. Печерського, Р. Романової, В. Сайка, С. Черемісіної, А. Чухліби та інших сучасних дослідників [3; 9; 20; 21; 27; 32; 33; 48; 55; 62; 64].

Разом з тим постійні коливання кон'юнктури продовольчих ринків і нестабільність економічних умов в Україні обумовлюють необхідність

безперервного пошуку нових підходів до підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у різних регіонах країни.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких **завдань**:

- дослідити економічну сутність та критерії оцінювання ефективності виробництва зернових культур;
- проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку зернового виробництва у Львівській області;
- провести оцінку виробничо-економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств;
- визначити фактори, що впливають на рівень економічної ефективності вирощування зернових культур;
- запропонувати напрями вдосконалення технологічних, організаційних і економічних процесів у зерновиробництві підприємств регіону.

Об'єктом дослідження є процес виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, показники та фактори, що формують ефективність вирощування зернових культур.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі були використані наступні методи дослідження: економіко-статистичний метод – при опрацюванні статистичних даних про кількісні та якісні показники (обсяги виробництва, урожайність, площа та інші), що дозволили виявити тенденції, закономірності та динаміку розвитку зерновиробництва; монографічний метод – для детального аналізу діяльності підприємств, щоб вивчити організацію виробництва, структуру витрат, технологічні особливості та управлінські рішення; метод порівняння – для зіставлення показників різних років, щоб визначити фактори,

що підвищують або знижують економічну ефективність зерновиробництва; розрахунково-аналітичний метод, який передбачає проведення економічних розрахунків, щоб визначити продуктивність ресурсів для обґрунтування економічних висновків та рекомендацій; графічний метод – для наочного подання результатів дослідження (графіків, діаграм, схем), щоб візуалізувати зміни ефективності та тенденції розвитку зерновиробництва; метод економічного моделювання – для прогнозування урожайності, визначення найбільш ефективних технологічних рішень.

Основою **інформаційного забезпечення** виконання кваліфікаційної роботи слугували нормативно-правові документи, що регламентують діяльність сільськогосподарських підприємств, виробничі процеси у галузі рослинництва та функціонування зернового ринку. Були використані статистичні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Львівській області, наукові праці з питань організації зерновиробництва та розвитку зернової галузі в Україні, а також інші літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виявленні ключових резервів підвищення ефективності виробництва, серед яких удосконалення управлінських рішень, впровадження ресурсозберігаючих технологій та оптимізація структури посівних площ з врахуванням впливу агротехнологічних прийомів, кліматичних умов та організаційних факторів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості їх використання сільськогосподарськими підприємствами для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації структури посівів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, підвищення урожайності та зниження собівартості продукції. Запропоновані рекомендації спрямовані на підвищення рентабельності підприємств та зміцнення продовольчої безпеки регіону.

Актуальність і доцільність обраної теми зумовлені потребою підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств Львівської області та забезпечення їхнього стабільного розвитку в умовах постійних економічних та природно-кліматичних викликів.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Теоретичні основи розвитку зерновиробництва та його економічної ефективності

Вихід аграрного сектору України з кризового стану та підвищення ефективності його окремих галузей значною мірою визначаються оптимальністю їхньої структури та збалансованістю між різними напрямками виробництва. Проте на сьогодні ця проблема залишається вирішеною лише частково.

Дослідження внутрішньої та зовнішньої ринкової кон'юнктури показує потребу у суттєвому перегляді структури, зокрема у сфері зернового господарства. Для цієї галузі характерні значні коливання валових зборів і обсягів державних закупівель у різні роки, недосконала структура виробництва, зростання витрат, а також низька якість зерна, що надходить у державні фонди. Усе це негативно позначається на економічних результатах галузі, на стабільності попиту та пропозиції на оптовому й роздрібному ринках зерна і хлібобулочних виробів, а також на рівні їх споживання й асортименті [49].

Для розв'язання продовольчої проблеми та стабілізації й зростання продовольчого ринку необхідні глибокі перетворення в агропромисловому комплексі.

Неефективність нинішньої системи організації сільськогосподарського виробництва є очевидною. Подальшого прогресу неможливо досягти без докорінного підвищення ефективності використання виробничого потенціалу, удосконалення та переосмислення економічних відносин на селі. Це стане дієвим лише тоді, коли кожен працівник-аграрій відчуватиме себе справжнім господарем на землі, що можливе за умов широкого впровадження ринкових механізмів та регуляторів [65].

Упродовж останнього десятиріччя обсяги виробництва продукції рослинництва залишалися нестабільними, а в останні роки спостерігається їх помітне скорочення. Особливо значним є спад валових зборів зерна.

Сучасний розвиток аграрного виробництва спрямований на розв'язання продовольчої проблеми, забезпечення населення якісними продуктами харчування, а промисловості – необхідною сировиною.

У процесі переходу до ринкових відносин трудові колективи сільськогосподарських підприємств мають зосередити свої зусилля на впровадженні нових підходів до організації праці та виробництва, переході на комерційний розрахунок і самофінансування, а також на досягненні високих результатів і максимальної економічної ефективності своєї діяльності [54].

Серед ключових і водночас складних завдань сучасного етапу розвитку аграрної сфери особливе місце посідають реорганізація та реструктуризація сільського господарства. На їх основі необхідно формувати такі виробничі структури, які здатні ефективно працювати в умовах ринку.

Виходячи з поставлених завдань, у сфері організації виробництва визначаються такі основні напрями інтенсифікації:

1. прискорення науково-технічного прогресу та підвищення продуктивності праці;
2. раціональне й повніше використання основних і оборотних фондів;
3. зростання віддачі від матеріальних і фінансових ресурсів, що спрямовуються на розвиток сільського господарства [33].

Важливим елементом є організація праці, яка в поєднанні з ефективною організацією виробництва сприяє формуванню соціально-трудових відносин, необхідних для успішного розвитку аграрної економіки.

Зернове господарство є ключовим складником аграрного виробництва. Рівень розвитку зернової галузі визначає динаміку функціонування всіх сфер агропромислового комплексу та істотно впливає на добробут населення. Обсяги виробництва зерна зумовлюють можливість забезпечення населення основними продуктами харчування, промисловості – необхідною сировиною, а держави –

стратегічними матеріальними ресурсами на відповідному етапі економічного розвитку. Наявність потужного зернового господарства також створює передумови для розширення виробництва продукції м'ясного та молочного скотарства, свинарства і птахівництва [53].

Головним напрямом поступального розвитку зернового виробництва є його інтенсифікація, що передбачає нарощування обсягів вирощування зерна на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Інтенсивні технології становлять комплекс агротехнічних заходів, які забезпечують максимально можливу реалізацію генетичного потенціалу сортів та дають змогу отримувати врожайність, що у 2-3 рази перевищує показники, зумовлені природними біокліматичними особливостями регіону.

Інтенсивна технологія ґрунтується на раціональному залученні й високоефективному використанні матеріально-технічних ресурсів, а також застосуванні сучасних наукових розробок і передового досвіду. Вона охоплює: оптимальне розміщення культур у сівозміні після кращих попередників; спеціалізований обробіток ґрунту перед сівбою; висів протруєного кондиційного насіння у визначені агротехнічні строки; забезпечення посівів необхідними елементами живлення відповідно до запланованого рівня врожайності; використання ретардантів для регулювання ростових процесів; своєчасне та якісне виконання всього комплексу агротехнічних операцій і суворе дотримання технологічної дисципліни [23, с. 123].

Інтенсифікація виробництва та економічна ефективність є взаємопов'язаними категоріями: економічна ефективність відображає кінцеві результати функціонування сільського господарства, тоді як інтенсифікація виступає засобом її досягнення, визначаючи напрями та механізми підвищення результативності. У зерновому господарстві система показників економічної ефективності охоплює, з одного боку, узагальнюючі показники, які характеризують результативність використання сукупних витрат і всього комплексу залучених ресурсів, а з іншого – часткові показники, що дають змогу оцінити ефективність використання окремих ресурсів або певних видів витрат.

Процес виробництва зерна базується на залученні різноманітних ресурсних груп – земельних, матеріально-технічних та трудових. Залежно від специфіки виробничих умов для їх оцінювання використовують як натуральні, так і вартісні показники [35].

Подальший розвиток зернового господарства має ґрунтуватися на його інтенсифікації за умови оптимального поєднання всіх чинників, упровадження сучасних інтенсивних технологій на всіх посівних площах, поліпшення структури та розміщення посівів відповідно до природно-економічних умов, підвищення якості зерна та повнішого використання генетичного потенціалу сортів. Важливу роль також відіграють прямі інвестиції та відповідне економічне стимулювання [34].

Водночас необхідно враховувати, що висока рентабельність виробництва зерна, особливо пшениці, порівняно з тваринницькою продукцією, а також зростання попиту на зерно можуть спричинити переорієнтацію господарств і скорочення нерентабельних напрямів діяльності. Як стимулюючий механізм доцільно застосовувати зустрічний продаж комбікормів виробникам фуражного зерна у кількості 25-40% від обсягів зерна, реалізованого державі або комбікормовим підприємствам. Це сприятиме збільшенню виробництва зернофуражних культур і зміцненню кормової бази.

Розвиток зернового господарства ґрунтується на підвищенні економічної результативності виробництва зерна. За таких умов зростають обсяги валової та товарної продукції зернових культур, а матеріально-технічна база галузі стає міцнішою [56].

Економічна ефективність у сільському господарстві є базовою категорією економічної науки, що комплексно характеризує результативність використання виробничих ресурсів – землі, капіталу, праці та матеріальних ресурсів. Вона відображає співвідношення між досягнутими результатами виробництва та затратами, понесеними у процесі їх отримання.

У науковій літературі існує низка підходів до визначення категорії економічної ефективності (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення поняття «економічна ефективність»

Автор	Сутність визначення
Гайдуцький П. І.	Співвідношення результатів і витрат, що забезпечує зростання прибутковості підприємства
Саблук П. Т.	Відображає рівень віддачі ресурсів та здатність виробництва забезпечувати приріст доходу
Малій О.Г.	Характеризує ступінь раціональності використання виробничого потенціалу.
Сайко В. Ф.	Здатність виробництва забезпечувати максимальний результат за мінімальних витрат
Шпичак О. М.	Взаємозв'язок між якістю продукції, витратами та доходністю виробництва

Опрацьовано на основі джерел [5; 39; 53; 55; 65].

Узагальнюючи підходи, економічна ефективність у зерновому господарстві може бути визначена як економічно доцільне, ресурсозберігаюче та прибуткове використання земельного фонду та матеріально-технічних ресурсів, яке забезпечує максимальний вихід високоякісної продукції з 1 га при оптимальних витратах.

Проблеми покращення економічної ефективності зернового виробництва досліджують багато науковців. Вагомий внесок у розвиток науки щодо організації та економіки виробництва зерна зробили Л. Голик, Є. Заїка, С. Ковальчук, І. Клименко, Я. Крилов, М. Левченко, В. Лихочвор, Г. Сиротюк, В. Ситник, О. Шпичак та багато інших. Вони розробили стратегічні напрями зміцнення зернового сектору країни, його структурної модернізації, підвищення економічної віддачі земельних, технічних і трудових ресурсів, а також засади ціноутворення та функціонування ринку зерна [6; 21; 32; 34; 57; 58].

Втім, питання підвищення економічної ефективності зернового виробництва на регіональному рівні потребують подальшого наукового опрацювання та практичного розв'язання.

Структурними елементами економічної ефективності зерновиробництва є:

- результативність (урожайність, валовий збір, якість зерна);
- ресурсна віддача (земля, техніка, праця, добрива);

- фінансова результативність (дохід, прибуток, рентабельність);
- технологічна ефективність (інтенсивність, механізація, рівень агротехніки [63].

Економічна результативність виробництва зерна визначається комплексом показників, серед яких: урожайність, продуктивність праці, собівартість продукції, ціна реалізації 1 ц зерна, прибуток у розрахунку на 1 люд.-год, на 1 ц продукції та на 1 га посівів, а також рівень рентабельності [18].

Досягнення високих урожаїв зернових можливе за умови застосування науково обґрунтованої системи ведення землеробства, дотримання високої агротехнічної культури та використання продуктивних районованих сортів.

Слід зазначити, що на сьогодні в країні все ще бракує науково обґрунтованої стратегії розв'язання зернової проблеми. У результаті зростання виробництва зернових культур у останні роки переважно забезпечувалося за рахунок збільшення валових зборів пшениці, частка якої у загальному врожаї становить 45-48%. Унаслідок незначного розширення площ під пшеницею, впровадження нових сортів із генетично нижчою якістю зерна, погіршення родючості ґрунтів та впливу низки інших об'єктивних і суб'єктивних чинників, збільшення валового збору супроводжувалося помітним зниженням якості зерна, зокрема зменшенням його білковості. Практика передових господарств країни свідчить, що урожайність озимої пшениці на рівні 45-55 ц/га з високими технологічними показниками цілком досяжна для більшості підприємств досліджуваної області.

Однак, на жаль, виробництво та постачання державі високоякісного зерна в українських сільськогосподарських підприємствах поки що радше виняток, ніж поширена практика. Тому для підвищення врожайності необхідно збільшувати інвестиції у виробничий процес. Нестача коштів і спрощення технологій призводять до низьких урожаїв пшениці та істотного скорочення прибутковості її вирощування й реалізації [65].

Отже, сьогодні необхідно збільшувати інвестиції у виробництво пшениці, насамперед у матеріальні ресурси та технічне забезпечення. Слід підвищити

норми внесення добрив, застосування засобів захисту рослин і неухильно дотримуватися технологічних вимог.

Важливо підкреслити, що закупівля добрив і пестицидів є вигідною навіть за нинішніх високих цін, оскільки вони забезпечують значне зростання врожайності та суттєве збільшення прибутків. Підвищити ефективність зернового виробництва можна лише шляхом його інтенсифікації, адже екстенсивний підхід не дає належних результатів.

Зернове господарство є високоомеханізованою галуззю, і завдяки використанню комплексної механізації виробничих процесів та підвищенню врожайності зернових культур продуктивність праці в ній закономірно й стабільно зростає.

Черемісіна С.Г. та Россоха В.В. показують реальний стан зернового виробництва на основі комплексного аналізу ефективності виробництва зернових культур в Україні, визначаючи пріоритетні фактори впливу. Автори також наголошують на необхідності впровадження інноваційних технологій як однієї з ключових умов підвищення конкурентоспроможності галузі [62].

Погріщук В.Б. та Мельник В.І. розглядають структуру та перспективи розвитку зерновиробництва, його структурні трансформації, удосконалення територіальної організації, а також формування конкурентного середовища у зерновому господарстві. Значна увага приділяється науково-технічному прогресу в галузі та його впливу на ефективність виробництва. Окремо аналізуються питання покращення якості зерна, підвищення рентабельності його виробництва та впровадження сучасних форм організації й оплати праці [49].

Отже, є зрозумілим, що вирощування зернових культур є важливою частиною сільськогосподарського виробництва, яка впливає на продовольчу безпеку країни та її економіку в цілому.

Однак, економічна ефективність цього виду виробництва залежить від низки різних факторів, які визначають не лише обсяг та якість врожаю, а й витрати на виробництво та кінцеву прибутковість. Ось основні фактори, що впливають на економічну ефективність вирощування зернових наведено на рисунку 1.1.

1. Природні фактори	1.1. Кліматичні умови: вплив посухи та перезволоження; температурний режим. 1.2. Ґрунтові умови: оборот земель та родючість ґрунтів; агротехнічні заходи.
2. Агрохімічні та агротехнічні фактори	2.1. Вибір сорту та його адаптація до місцевих умов: сорт, стійкі до хвороб і стресових умов; адаптованість до кліматичних умов. 2.2. Застосування добрив та засобів захисту рослин: оптимізація норм внесення добрив; захист від шкідників і хвороб; 2.3. Агротехнічні заходи: правильна підготовка ґрунту; сівба на оптимальну глибину; своєчасне збирання врожаю; обробка ґрунту після збирання.
3. Технічні фактори	3.1. Механізація та автоматизація виробництва: ефективність техніки; використання сучасних високопродуктивних машин. 3.2. Інновації та новітні технології: точне землеробство; автоматизовані системи управління.
4. Економічні фактори	4.1. Ціни на зерно та сировину: кон'юнктура ринку; державні дотації та субсидії. 4.2. Фінансова підтримка та доступність кредитів: доступ до фінансових ресурсів, кредитів; програми державної підтримки.
5. Соціальні фактори	5.1. Наявність робочої сили: наявність кваліфікованих працівників; раціональне використання робочої сили. 5.2. Освітньо-кваліфікаційний рівень фермерів: високий рівень знань і навичок
6. Політичні та правові фактори	законодавче середовище; податкова політика.

Рис. 1.1. Ключові фактори впливу на економічну ефективність вирощування зернових [42; 44; 56; 63].

Інші науковці-дослідники [8; 13; 15; 16; 48; 64] подають трохи видозмінену класифікацію комплексу впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, від яких залежить ефективність зерновиробництва (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні фактори впливу на ефективність зерновиробництва

Група факторів	Характеристика
Природно-кліматичні	Ґрунти, рельєф, температура, вологозабезпечення
Біологічні	Генетичний потенціал сортів, стійкість до хвороб
Технологічні	Система обробітку, удобрення, захист рослин
Економічні	Ціни, витрати, інвестиції, доступ до кредитів
Організаційні	Організація праці, структура посівів, система управління
Технічні	Рівень механізації, сучасність техніки

Опрацьовано на основі джерел: [13; 16; 48].

Поліпшити нинішню ситуацію можна лише завдяки систематичній роботі над підвищенням загальної культури землеробства, зменшенням засміченості й ураженості полів, а також швидким переходом від поширеної в багатьох господарствах агротехніки, що часто є випадковим набором агрозаходів, до науково обґрунтованих, екологічно безпечних технологій вирощування зернових. Такі технології мають забезпечувати не лише високий урожай, а й отримання зерна з відмінними хлібопекарськими властивостями.

Агротехніка має вирішальне значення для отримання сильного та цінного зерна. Без створення належних умов вирощування за допомогою відповідних агротехнічних заходів рослини зернових культур не здатні сформувати якісне зерно навіть за найсприятливіших ґрунтово-кліматичних умов.

Подальше нарощування виробництва зерна в Україні має відбуватися не шляхом збільшення посівних площ, а завдяки покращенню борошномельних і хлібопекарських властивостей продукції.

Водночас зростання врожайності за рахунок упровадження інтенсивних технологій у зерновому господарстві також повинно розвиватися й удосконалюватися.

1.2 Критерії та показники економічної ефективності виробництва зерна

Економічна ефективність виробництва зерна є ключовою характеристикою результативності функціонування зернової галузі та одним із основних чинників забезпечення продовольчої безпеки держави. Вона визначає, наскільки раціонально та результативно використовуються земельні, матеріально-технічні й трудові ресурси, а також показує рівень економічного доходу, отриманого внаслідок виробничої діяльності [20].

У науковій літературі критерієм економічної ефективності вважають максимізацію прибутку за мінімально можливих витрат ресурсів. Саме прибутковість виступає інтегральним критерієм, що відображає головну мету діяльності підприємства – отримання економічного результату від виробництва та реалізації продукції.

Критерій економічної ефективності трактується як: «Отримання максимально можливого обсягу чистого доходу та прибутку за оптимального використання ресурсів і мінімальних витрат на одиницю продукції» [19]. Цей критерій має універсальний характер і застосовується на всіх рівнях управління – від окремого господарства до державної політики продовольчої безпеки.

Зернове виробництво має низку галузевих особливостей для оцінювання економічної ефективності, а саме [10]:

- висока залежність від природно-кліматичних умов;
- велика капіталомісткість (техніка, паливо, добрива, ЗЗР);
- висока матеріаломісткість;
- цінові коливання на ринку зерна;
- наявність продовольчого та фуражного сегментів ринку;
- логістичні витрати, пов'язані з транспортуванням і зберіганням зерна.

Визначення ефективності здійснюється за допомогою системи взаємопов'язаних показників, які поділяють на узагальнюючі, часткові, а також натуральні та вартісні. Ця система є необхідною для аналізу рівня використання ресурсів у виробництві (табл. 1.3) [2; 17; 18; 20; 62].

Таблиця 1.3

Система показників економічної ефективності виробництва зерна

Група показників	Назва показника	Сутність / формула	Призначення показника
Узагальнюючі показники	Валова продукція	Вартість загального обсягу виробленої продукції (грн/га)	Характеризує загальний результат виробництва
	Товарна продукція	Частина валової продукції, призначена для реалізації	Визначає можливі фінансові надходження
	Валовий дохід	Валовий дохід = ВП – МГВ*	Відображає ефективність затрат матеріальних ресурсів
	Чистий дохід	Чистий дохід = ВД – оплата праці	Показує кінцевий фінансовий результат після відшкодування витрат праці
	Прибуток	Прибуток = Дохід – Собівартість	Головний критерій економічної ефективності
	Рентабельність	$R = (\text{Прибуток} / \text{Собівартість}) \times 100\%$	Оцінює рівень вигідності виробництва
Часткові показники використання ресурсів	Урожайність	ц/га	Базовий натуральний показник ефективності
	Землевіддача	Вартість продукції з 1 га	Показує результативність використання землі
	Фондовіддача	ВП / Вартість основних фондів	Оцінює ефективність використання техніки
	Продуктивність праці	Вартість продукції на 1 працівника або людино-годину	Відображає ефективність трудових ресурсів
	Собівартість 1-ці продукції	Витрати на виробництво 1 ц зерна	Характеризує витрато-місткість виробництва
	Окупність витрат	ВП / Витрати	Показує ефективність вкладених коштів
Показники інтенсифікації виробництва	Витрати на 1 га	Загальні виробничі витрати на гектар	Оцінюють рівень інтенсивності виробництва
	Внесення добрив	кг або ц діючої речовини на 1 га	Показує рівень забезпеченості рослин елементами живлення
	Енергонасиченість	Потужність техніки на 1 га	Відображає технічний рівень виробництва
	Рівень механізації	Частка механізованих робіт (%)	Оцінює технічну озброєність виробництва
	Використання високопродуктивних сортів	% площі	Показує ступінь застосування селекційних досягнень

У зв'язку з цим оцінка ефективності повинна враховувати:

- якість зерна (натура, білковість);
- структуру витрат (технологічні карти);

- урожайність у співвідношенні до агрокліматичної зони;
- вплив технологічних заходів на витрати та прибуток
- сезонність виробництва, що зумовлює нерівномірність використання ресурсів та потребу в ефективному плануванні.

Слід додати, що існують різні підходи до визначення критеріїв і показників економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

За Савчуком В.К., під час аналізу ефективності необхідно розмежовувати технологічну, економічну та екологічну ефективність [54].

Оцінювання економічної ефективності продукції рослинництва проводять у двох площинах: за рівнем інтенсивності та за показниками економічної результативності. До показників інтенсивності належать:

- обсяг матеріальних, трудових ресурсів і фінансових витрат у розрахунку на одиницю земельної площі;
- кількість внесених добрив на одиницю площі;
- структура посівних площ;
- рівень розораності угідь та інші фактори;
- рівень забезпеченості технікою та технологіями на гектар посівів [33].

До показників економічної ефективності належать:

- обсяг валової та товарної продукції, отриманої з одиниці сільськогосподарських угідь;
- величина прибутку в розрахунку на одиницю площі;
- урожайність сільськогосподарських культур;
- собівартість продукції;
- рівень рентабельності виробництва [27].

У зерновому господарстві також використовується комплекс показників для оцінювання економічної результативності виробництва зерна. Вони охоплюють як натуральні, так і вартісні показники, а також узагальнюючі – ті, що відображають ефективність використання вкладених ресурсів і витрат, та часткові, які дають кількісну оцінку ефективності окремих видів ресурсів або окремих видів витрат [63].

Систему показників економічної ефективності виробництва зерна доцільно формувати на основі обсягів валової продукції у натуральному та вартісному вимірі, величини валового й чистого доходу, а також рівня прибутковості галузі.

Вартість валової продукції обчислюють у реалізаційних (ринкових) або порівняльних цінах. Якщо з цієї вартості відняти матеріально-грошові витрати на її виробництво, отримуємо валовий дохід.

У валовому доході відображаються не лише результати виробництва за обсягом продукції, а й економія матеріальних ресурсів, тоді як у чистому доході додатково враховується економія витрат на оплату праці. Таким чином, валовий дохід є більш концентрованим показником результатів виробництва, ніж валова продукція, а чистий дохід – ще більш узагальненим, ніж валовий [43].

Для оцінювання технологічної ефективності зернового виробництва необхідно ретельно добирати справді економічно вигідні варіанти технологій, які забезпечують зростання окупності витрат і ресурсів та створюють умови для розширеного відтворення.

Для визначення рівня інтенсивності виробництва внаслідок упровадження прогресивних технологій можна використовувати такі показники, як річні виробничі витрати на 1 га сільськогосподарських угідь або на 1 га посівної площі культури. Цей показник охоплює частину вартості основних засобів у вигляді амортизаційних відрахувань, що включаються до собівартості, а також вартість використаних оборотних ресурсів, зокрема витрат на оплату праці.

Мацибора В. І. у підручнику «Економіка сільського господарства» називає важливим показником ефективності виробництва витрати живої праці в розрахунку на 1 га посівів культури або на одну голову худоби [18].

Економічну ефективність сільськогосподарського виробництва визначають також такі показники:

- продуктивність праці;
- фондоддача;
- рівень окупності виробничих витрат;
- собівартість продукції;

- величина валового та чистого доходу;
- прибуток у перерахунку на 1 га земельної площі;
- показник рентабельності виробництва;
- окупність додаткових витрат [27].

Цей показник у загальному вигляді відображає економічну виправданість зростання виробничих витрат і показує ефективність їхнього використання. Під окупністю додаткових витрат розуміють середньорічне збільшення вартості валової продукції, що припадає на 1 грн додаткових витрат, які забезпечили цей приріст у процесі інтенсифікації виробництва.

Розвиток зернового господарства в умовах ринкової економіки має базуватися на підвищенні економічної ефективності виробництва зерна. Це створює передумови для збільшення валового й товарного обсягу продукції зернових культур та зміцнення матеріально-технічної бази галузі.

Отже, науковці по-різному підходять до визначення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема зерна. Проте спільною для них залишається думка щодо головного критерію ефективності – прибутковості підприємства, галузі та окремих видів продукції. Саме цей критерій відображає основну мету виробництва і може застосовуватися на всіх рівнях управління, набуваючи конкретних форм залежно від особливостей та специфіки виробництва.

1.3 Методичні підходи до аналізу результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах

Ефективність виробництва зерна в аграрних підприємствах є узагальненим показником їхньої діяльності, пов'язаної з вирощуванням зернових культур та використанням отриманої продукції, зокрема її продажем для отримання прибутку. Роботу сільськогосподарських підприємств доцільно розглядати як економічний процес, дослідження якого потребує застосування відповідної методики.

Методика дослідження включає комплекс методів, що добираються залежно від об'єкта дослідження та поставлених завдань. Об'єкт і цілі нашої роботи визначені у вступній частині кваліфікаційної роботи. Під методом дослідження розуміють систему правил і прийомів, що забезпечують підхід до аналізу явищ і закономірностей у природі, суспільстві та мисленні. У ширшому значенні метод – це спосіб досягнення конкретних результатів у практичній діяльності. Методика дослідження спирається на визначену методологію, яка являє собою сукупність методів і інструментів, що використовуються для розв'язання поставлених наукових завдань [27].

Методологічну базу нашого дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств у сфері зерновиробництва становить діалектичний метод пізнання закономірностей економічного розвитку та функціонування економічних систем. До таких систем належать окреме аграрне підприємство, група підприємств-виробників зерна, зернопродуктовий підкомплекс та ринок зерна.

Застосування діалектичного методу як фундаментального наукового принципу дає можливість визначити причинно-наслідкові зв'язки, забезпечити об'єктивність оцінювання, а також проаналізувати суперечності між сутністю та явищем, формою та змістом тощо [31].

Використання діалектичного підходу під час вивчення ефективності виробництва зерна дозволяє оцінити її за комплексом показників, зокрема за рівнем рентабельності, а також визначити вплив ключових факторів на результати виробництва та реалізації зерна, у тому числі на рентабельність цього процесу.

Однією з методологічних основ дослідження є дотримання чітко визначеного плану. Послідовність виконання нашого дослідження відображена у структурі кваліфікаційної роботи та відповідає її змісту. На початковому етапі було визначено теоретичні засади економічної ефективності зерновиробництва як підсумку діяльності сільськогосподарських підприємств. У теоретичній частині зосереджено увагу на уточненні понятійного апарату, тобто розкритті змісту основних категорій [23].

Невід’ємним компонентом будь-якого наукового дослідження є аналіз стану об’єкта, що вивчається. У нашому випадку це оцінювання умов, специфіки та результативності виробництва зерна в аграрних підприємствах Львівської області.

Використовуючи діалектичний підхід, ми не обмежувалися лише фіксацією тенденцій у зерновій галузі цих господарств, а прагнули виявити причини та наслідки змін у кожному з досліджуваних показників

Наступним етапом, відповідно до визначеної мети дослідження, стало обґрунтування заходів, спрямованих на підвищення економічної ефективності зернового виробництва в аграрних підприємствах. Формування таких пропозицій відображає один із ключових принципів методології наукового пізнання – єдність теорії та практики. Теоретичні положення та практична діяльність у наукових дослідженнях взаємопов’язані й взаємно зумовлюють одна одну. Важливе місце в методології дослідження посідає системний підхід, який передбачає аналіз елементів економічної системи у їхньому взаємозв’язку та взаємній залежності [31].

Сільськогосподарські підприємства виробляють не лише зерно, а й інші види продукції, що потребує відповідного забезпечення ресурсами, включно із земельними та фінансовими. Аграрні підприємства Львівської області є складовою частиною загальноукраїнської системи сільськогосподарських товаровиробників і зазнають впливу аналогічних зовнішніх факторів, як і господарства інших регіонів країни.

Водночас регіональна специфіка ведення агробізнесу, особливо в умовах воєнного стану, має свої виражені особливості. Зерновий ринок України інтегрований у світовий ринок зерна, і глобальні процеси на ньому суттєво впливають на діяльність вітчизняних виробників.

Принцип системного підходу виявляється під час аналізу різних форм ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Основні види ефективності та відповідні показники їх оцінювання, що стосуються зернової галузі, подано в таблиці 1.4 [35; 52; 62].

Таблиця 1.4

Показники ефективності виробництва зерна

Вид ефективності	Показники	Зміст показників
Ефективність застосованих технологій	Рівень продуктивності вирощування зернових культур Обсяг отриманого зерна з кожних 100 гектарів орних земель	Показують обсяг отриманої продукції в натуральному вимірі на 1 га використаних земельних ресурсів – посівної площі/ріллі. Відображають ступінь відповідності технологій вирощування зерна сучасним науково-технічним досягненням.
Економічна ефективність	Рівень рентабельності. Собівартість 1 ц продукції. Прибуток з розрахунку на 1 га посівів зернових	Показують ефективність використання ресурсів, залучених до виробництва та реалізації продукції. Відображають результативність економічних взаємодій у процесі виробництва та збуту зерна сільськогосподарськими підприємствами
Ефективність соціального впливу	Рівень заробітної Плати працівників. Оплата 1 люд. год. у зерно-виробництві	Відображають рівень забезпечення особистих потреб працівників, зайнятих у зерновиробництві. Враховують розмір основної та додаткової заробітної плати (доплати, надбавки, премії та інші стимули)
Ефективність екологічного впливу	Стан ґрунтів. Відповідність продукції екологічним вимогам	Показують рівень дотримання екологічних вимог і збереження довкілля в умовах інтенсифікації виробництва зерна

Комплексне використання таких показників, як урожайність зернових культур, собівартість 1 ц зерна, ціна реалізації 1 ц продукції, прибуток у розрахунку на 1 гектар посівів та рівень рентабельності, дозволяє здійснити всебічний аналіз економічної ефективності зерновиробництва. Ці показники відображають сукупний вплив природних, організаційних та економічних чинників [64].

Дотримання системного підходу при розробці заходів щодо підвищення рентабельності зерновиробництва вимагає комплексного бачення проблеми. Неможливо досягти стабільного зростання рівня рентабельності, якщо не забезпечити збільшення урожайності зернових культур. Так само недоцільно очікувати підвищення загальної економічної ефективності виробництва зерна без дотримання екологічних вимог та охорони навколишнього середовища, що становить основу екологічної ефективності. Окремі успіхи також не будуть довготривалими, якщо їх не підсилювати належною мотивацією працівників, що знаходить прояв у відповідних показниках оплати праці.

До методів, застосованих у процесі виконання кваліфікаційної роботи, належать аналіз і синтез. Використання аналізу як дослідницького методу передбачає поділ об'єкта вивчення на окремі складові, кожен з яких розглядають самостійно. Поділ явища – ефективності зерновиробництва – на окремі види ефективності є прикладом застосування цього методу. Крім того, потрібно проаналізувати показники виробництва різних видів зерна, а також структуру окремих витрат, пов'язаних із зерновиробництвом.

Синтез як метод дослідження, навпаки, полягає у поєднанні розподілених та проаналізованих елементів об'єкта в цілісну систему. На основі дослідження окремих показників діяльності зернової галузі було сформульовано узагальнені висновки щодо процесів, які відбуваються у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Застосування методу аналізу тісно пов'язане з класифікацією виокремлених складових об'єкта дослідження. Прикладом такої класифікації є поділ факторів, що впливають на формування кінцевих відносних показників зернового виробництва, на внутрішні та зовнішні. Показники рентабельності та інші критерії ефективності формуються під впливом широкого спектра чинників. У ході дослідження необхідно визначити ті умови та фактори господарської діяльності, які є ключовими та мають вирішальний характер, умовно відкидаючи менш значущі обставини. Саме так реалізується метод абстрагування як один із дослідницьких інструментів [64].

Показники ефективності виробництва зерна аналізували в динаміці, що дозволило виявити тенденції змін і визначити напрям розвитку зерновиробництва. Для відображення змін у виробництві й реалізації зерна використовували абсолютні та відносні величини. Відносні показники слугували основою для застосування прийому порівняння при оцінюванні ефективності зерновиробництва. Узагальнення отриманих результатів слугує основою для прийняття управлінських рішень щодо розвитку зернової галузі в аграрних підприємствах. Важливу роль відіграє комплексне використання різних методів дослідження, адже саме їх поєднання забезпечує об'єктивність та вагомість отриманих висновків.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика Львівської області та аграрного сектору

Львівська область є невід’ємною частиною України та розташована в її західному регіоні. Вона межує із Закарпатською, Івано-Франківською, Тернопільською, Рівненською та Волинською областями, а на заході – з Республікою Польща. Львівщина має добре розвинену транспортну інфраструктуру, включно з автомобільними та залізничними магістралями. Через територію Львівської області проходить розгалужена мережа автомобільних доріг і залізничних колій, що ведуть до пунктів перетину державного кордону.

Особливе значення має вигідне географічне розташування Львівської області, що забезпечує безпосереднє сусідство з країнами Європейського Союзу. Близькість до транскордонних логістичних артерій створює передумови для активного розвитку міжнародної торгівлі, транснаціональної кооперації, залучення іноземних інвестицій, формування кластерів і розбудови сучасної транспортно-логістичної інфраструктури.

Населення області становить 2 478,1 тис. осіб, або близько 6% населення України. Густота населення є нерівномірною: найвищою – у Передкарпатті, найнижчою – у гірських районах. У середньому вона становить 114,4 осіб на км², що відносить регіон до найбільш заселених в Україні. Міське населення становить 61,2% [50; 59].

Область забезпечена трудовими ресурсами в достатній мірі: їх загальна чисельність становить 1028,7 тис. осіб, із яких 13% зайнято у сільському господарстві.

Площа області становить 21,8 тис. км², що дорівнює 3,5% території України.

Сучасну адміністративно-територіальну структуру Львівської області подано на рисунку 2.1.

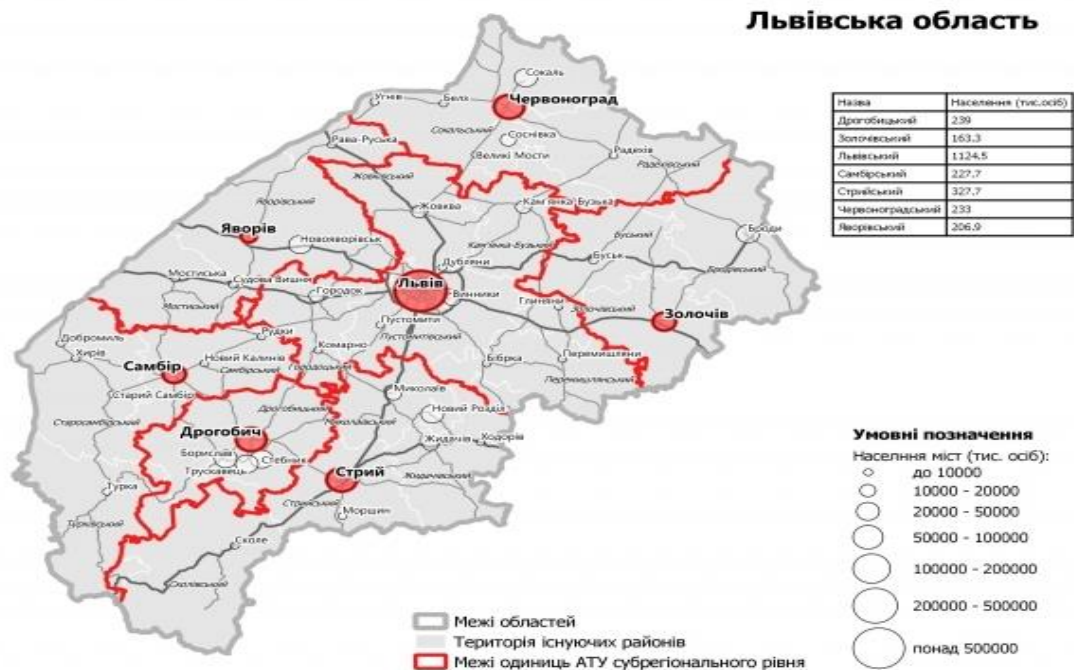


Рис. 2.1. Адміністративно-територіальний устрій Львівської області станом на 1 січня 2024 року.

Однією з ключових передумов конкурентоспроможності регіону є високий рівень освіченості населення, сформований історичними традиціями інтелектуального і культурного розвитку. Львівщина характеризується значною концентрацією закладів вищої освіти, науково-дослідних установ та інноваційно орієнтованих підприємств, що забезпечує наявність кваліфікованої робочої сили та високий творчий потенціал людського капіталу.

Львівська область належить до числа найбільш економічно розвинених і соціально стабільних регіонів України. Її розвиток зумовлений поєднанням природних, господарських, трудових та геополітичних чинників, що формують значний соціально-економічний потенціал території. Аграрний сектор Львівщини вирізняється значним економічним потенціалом, що зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу сучасних тенденцій його розвитку. Такий

аналіз дозволяє виявити ключові проблеми та наявні переваги у формуванні й використанні кадрового потенціалу територіальних громад області. Сільське господарство є базовою складовою економічної системи Львівської області та визначає напрям її господарської діяльності.

Важливою складовою економічної стійкості регіону є довготривалі традиції ефективного ведення господарської діяльності, які охоплюють як промисловий сектор, так і аграрну сферу. Ефективне використання природно-ресурсної бази, включаючи родючі ґрунти, лісові масиви, водні ресурси та значний рекреаційний потенціал, сприяє формуванню багатогалузевої структури економіки області.

Земельні угіддя Львівської області охоплюють дві основні природно-кліматичні зони – лісостепову та гірську (Карпатську). Домінуючими типами ґрунтів у регіоні є сірі лісові та темно-сірі опідзолені, які разом становлять близько 60% загальної площі ґрунтового покриття області. Решта земель представлена дерново-підзолистими ґрунтами, характерними для передгірних районів, а також буроземами, що переважають у Карпатській частині території.

Таке ґрунтове різноманіття формує сприятливі умови для вирощування широкого спектра сільськогосподарських культур, водночас потребуючи диференційованого підходу до землекористування та застосування адаптованих технологій землеробства. В таблиці 2.1 відобразимо структуру земельних угідь.

Таблиця 2.1

Площа земель Львівської області, тис. га

Показник	Рік				2024 до 2022, %
	2022	2023	2024		
			га	%	
Площа земель всього:	2183,2	2183,2	2183,2	100	100
з них: сільськогосподарські угіддя	1261,83	1261,83	1261,83	57,8	100
землі лісового фонду	694,23	694,23	694,23	31,8	100
забудовані землі	144,44	144,44	144,44	6,6	100
заболочені землі	9,4	9,4	9,4	0,4	100
відкриті землі без рослинного покриття	30,5	30,5	30,5	1,4	100
землі водного фонду	42,8	42,8	42,8	2,0	100

Опрацьовано на основі джерел [12; 14].

З даних таблиці 2.1 бачимо, що Львівська область вирізняється значним аграрним потенціалом. Її загальна земельна площа становить 2183,2 тис. га, що розподіляється таким чином: 57,8% території займають сільськогосподарські угіддя (1261,83 тис. га), переважно представлені родючими ґрунтами; 31,8% припадає на лісові масиви (694,23 тис. га); 6,6% – на забудовані землі (144,4 тис. га); 2% становлять землі водного фонду (42,8 тис. га).

Розподіл сільськогосподарських угідь за видами (рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) є важливим, оскільки визначає структуру агровиробництва та ефективність використання земельних ресурсів. Правильний баланс між цими видами угідь забезпечує сталість виробництва, збереження родючості ґрунтів і раціональне природокористування. Крім того, грамотний розподіл угідь дає змогу адаптувати сільське господарство до кліматичних умов і підвищити його екологічну стійкість. Також він сприяє оптимізації спеціалізації господарств і підвищенню їхньої економічної ефективності. Розподіл сільськогосподарських угідь за видами наведемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура сільськогосподарських угідь в господарствах Львівської області, тис. га

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Сільськогосподарські угіддя, всього	1261,83	1261,83	1261,83	100
з них: орна земля	794,1	794,1	794,1	100
сінокоси	187,7	187,7	187,7	100
пасовища	255,8	255,8	255,8	100
багаторічні насадження	23,2	23,2	23,2	100

Опрацьовано на основі джерел [11; 12; 14].

За даними таблиці 2.2 видно, що значна частина сільськогосподарських угідь області займає рілля – 794,1 тис. га, що становить 62,7% від їх загальної площі. Аналіз структури земельних ресурсів свідчить, що загальна площа сільськогосподарських угідь залишилася практично незмінною, і не відбулося

певної внутрішньої трансформації. Структуру поділу сільськогосподарських угідь аграрних підприємств області за 2024 рік покажемо на рисунку 2.2.

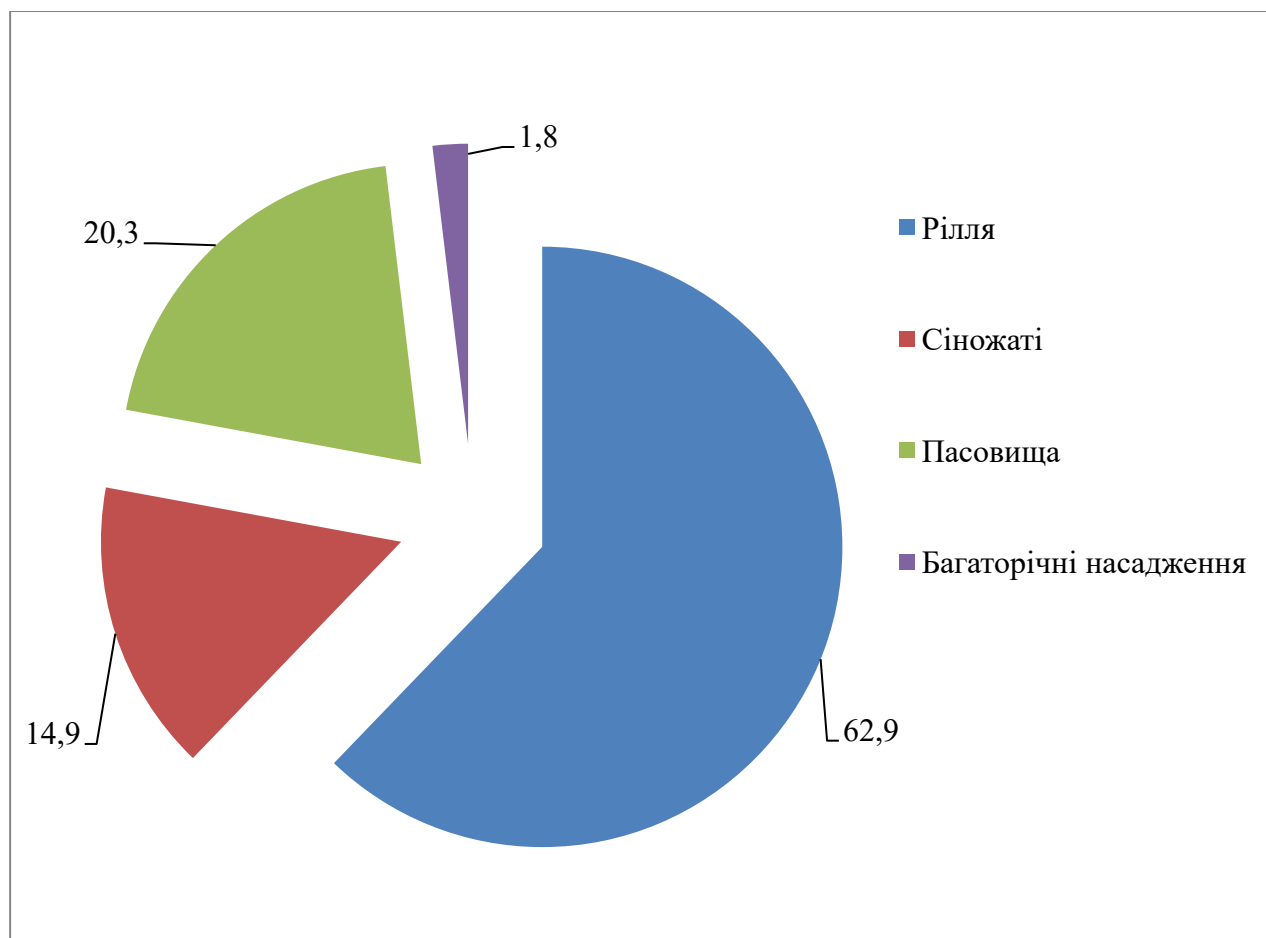


Рис. 2.2. Склад та структура сільськогосподарських угідь агропідприємств Львівської області за 2024 рік, %.

Така структура угідь позитивно впливає на галузевий баланс у сільському господарстві, хоча збільшення площ під рілля створює додаткові можливості для розширення посівів зернових і технічних культур, однак скорочення сіножатей і пасовищ може негативно позначатися на розвитку тваринництва, особливо м'ясо-молочного напрямку.

Львівська область належить до регіонів змішаного індустріально-аграрного типу розвитку. Агропромисловий комплекс області характеризується наявністю трьох взаємопов'язаних складових: сировинної бази, переробних підприємств та розгалуженої системи сервісного обслуговування. Важливою та стратегічною сферою господарської діяльності залишається сільське господарство, яке формує

значну частку валового регіонального продукту та визначає продовольчу безпеку території. Сільськогосподарське виробництво області має виражену спеціалізацію на вирощуванні зернових і технічних культур, зокрема цукрових буряків, а також на розвитку тваринництва і птахівництва. Така диверсифікація дозволяє забезпечувати стабільні обсяги продукції та підтримувати баланс між рослинницькими й тваринницькими галузями.

В таблиці 2.3 відобразимо продукцію сільського господарства в постійних цінах за три попередні роки.

Таблиця 2.3

Продукція сільського господарства Львівської області,
у постійних цінах, млн грн

Рік	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Продукція сільського господарства	47740,4	48052,3	51842,3	108,6
з неї:				
продукція рослинництва	34969,3	35442,3	38647,3	110,5
продукція тваринництва	12771,1	12610,0	13195	103,3

Опрацьовано на основі джерел [7; 11].

Згідно даних таблиці 2.3, за період 2022-2024 рр. обсяг виробництва зріс з 47,74 млрд до 51,84 млрд грн. Темп приросту становить 8,6%, що свідчить про помірне зростання аграрного сектору. Найбільший внесок у зростання забезпечило рослинництво. Продукція рослинництва збільшилась з 34,97 млрд до 38,65 млрд грн. Приріст становить 10,5%, що є найвищим показником серед усіх груп. Це може бути наслідком:

- кращих погодних умов,
- модернізації технологій вирощування,
- розширення посівних площ,
- підвищення врожайності.

Рослинництво виступає ключовим драйвером зростання загальної сільськогосподарської продукції.

Обсяг продукції тваринництва практично стабільний: у 2022 р. – 12,77 млрд, у 2024 р. – 13,20 млрд грн. Приріст лише 3,3%, що свідчить про певні стримувальні фактори:

- високі витрати на корми,
- складні умови утримання,
- можливе скорочення поголів'я окремих видів тварин,
- нижча інвестиційна активність у галузі.

Тваринництво розвивається значно повільніше порівняно з рослинництвом.

У період 2022-2024 рр. аграрне виробництво демонструє стале зростання, незважаючи на складні зовнішні умови. Структурно рослинництво має значно вищу динаміку розвитку, а тваринництво зростає повільно і потребує стимулювання. Зростання загального виробництва на 8,6% вказує на позитивні тенденції у продуктивності та ефективності агросектору.

Про зростання виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах області свідчать і показники таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Індекси сільськогосподарської продукції у Львівській області (у постійних цінах 2021 року; % до попереднього року) [7; 11]

Продукція	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., +,-
Господарства усіх категорій				
Продукція сільського господарства, всього	103,3	100,7	107,9	+4,6
з неї: продукція рослинництва	105,7	101,4	109,0	+3,3
продукція тваринництва	97,0	98,7	104,6	+7,6
у тому числі підприємства				
Продукція сільського господарства, всього	107,1	102,9	115,3	+8,2
з неї: продукція рослинництва	107,1	101,7	114,9	+7,8
продукція тваринництва	107,1	107,0	116,7	+9,6
господарства населення				
Продукція сільського господарства, всього	98,7	97,8	97,8	-0,9
з неї: продукція рослинництва	103,9	100,8	100,5	-3,4
продукція тваринництва	89,2	91,1	91,5	+2,3

Аналіз індексів сільськогосподарської продукції у Львівській області, згідно даних таблиці 2.4, свідчить про загальний позитивний тренд у розвитку галузі. У 2024 році порівняно з 2022 роком, загальний обсяг продукції сільського господарства зростає на 4,6%, що в основному зумовлено збільшенням виробництва продукції рослинництва (+3,3%) та тваринництва (+7,6%) в господарствах усіх категорій.

Однак, у господарствах населення спостерігається незначне зниження обсягів виробництва загалом (-0,9%), що обумовлено зменшенням виробництва рослинництва (-3,4%), хоча продукція тваринництва в цих господарствах продовжує зростати (+2,3%).

У підприємствах спостерігається значне збільшення продукції сільського господарства, зокрема продукції тваринництва (+9,6%) та рослинництва (+7,8%). Це вказує на перевагу великих підприємств у зростанні обсягів виробництва порівняно з малими господарствами населення.

Таким чином, основним драйвером зростання сільськогосподарської продукції є підприємства, що забезпечують стабільне підвищення обсягів як рослинництва, так і тваринництва. Водночас, невеликий спад у господарствах населення свідчить про необхідність підтримки малих виробників для забезпечення збалансованого розвитку сільського господарства в регіоні.

Отже, аграрна діяльність в області здійснюється як сільськогосподарськими підприємствами, так і індивідуальними господарствами населення, що сприяє формуванню багатоукладної структури виробництва.

За інформацією Головного управління статистики, станом на 2024 рік у Львівській області налічувалося 1342 зареєстровані сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, серед яких важливе місце займають фермерські господарства – 988, що активно впроваджують сучасні технології та формують конкурентне середовище в аграрному секторі, а також 16 великих аграрних формувань. Вагому частку земельних угідь обробляють саме господарства населення, що орендують ділянки для ведення підсобного виробництва [7; 11].

Для ілюстрації різноманітності аграрних суб'єктів Львівщини в таблиці 2.5 подано приклади найбільш відомих сільськогосподарських структур регіону, які відображають різні форми власності та напрями сільськогосподарської діяльності [36; 37].

Таблиця 2.5

Найбільш відомі аграрні підприємства Львівської області

Назва підприємства	Район
СГТЗОВ «Світанок»	Дрогобицький
Приватне підприємство (ПП) «Урожай»	Золочівський
Приватне підприємство (ПП) «Агрофірма «Лугове»	Золочівський
Приватне підприємство (ПП) «Агросвіт»	Золочівський
ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків»	Львівський
Приватне підприємство (ПП) «ПАТФ «Винниківська»	Львівський
Фермерське господарство (ФГ) «Лелик»	Львівський
ТЗОВ «Агро-Лан»	Львівський
ПАТ «Агрофірма «Провесінь»	Львівський
ТЗОВ «Агро Л В Лімітед»	Львівський
ПАТ «Агрофірма «Провесінь»	Львівський
Приватне підприємство (ПП) «Агрофірма «Дзвони»	Львівський
ТЗОВ «Дністер»	Львівський
Фермерське господарство (ФГ) «Сяйво-Стрий»	Стрийський
ТЗОВ «Галичина-Захід»	Стрийський
ТЗОВ «Млин Агро»	Стрийський
Приватне підприємство (ПП) «Західний Буг»	Шептицький
Приватне підприємство (ПП) «Гові»	Шептицький
ТЗОВ «Хлібодар»	Шептицький
СГТЗОВ «Довіра»	Яворівський

Доповнюючи, варто зазначити, що розвиток агропромислового комплексу області значною мірою залежить від модернізації виробничих потужностей, підвищення продуктивності праці, покращення логістичної інфраструктури та активного залучення інвестицій у переробні галузі. Саме ці фактори визначатимуть конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції Львівщини на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Матеріально-технічне забезпечення є однією з ключових складових ефективного аграрного виробництва, оскільки воно визначає можливість

відтворення виробничого процесу та його оснащення сучасними засобами виробництва. Функціонування аграрного сектору базується на поєднанні трьох основних елементів: людської праці, предметів праці та засобів праці. Усі перелічені компоненти належать до основних або оборотних фондів і використовуються у виробничому процесі відповідно до їх призначення та виробничих завдань.

До основних засобів належать ті елементи, які функціонують у виробничому процесі протягом тривалого періоду (багатьох років) і поступово переносять свою вартість на виготовлену продукцію. У структурі основних засобів, що використовуються в аграрному виробництві, виокремлюють такі складові: будівлі та споруди, транспортні засоби різних типів, машини й обладнання, інструменти, багаторічні насадження, капітальні витрати на поліпшення якості земель, а також робоча та продуктивна худоба.

Склад і структура основних фондів будь-якого підприємства області визначаються його спеціалізацією, місцем розташування, масштабами діяльності та ступенем концентрації виробництва. Великі підприємства, як правило, мають вищу частку машин і обладнання у загальному обсязі основних фондів і меншу частку будівель та споруд. Такий розподіл пов'язаний із потребою високого рівня технічної оснащеності.

Структура основних виробничих фондів безпосередньо залежить від рівня механізації та технологічного забезпечення аграрного виробництва. Досягнення повної механізації всіх основних технологічних операцій потребує максимальної питомої ваги сучасної техніки, а саме – машин і обладнання, які забезпечують підвищення продуктивності праці та ефективності використання ресурсів.

Під час аналізу структури основних фондів важливо враховувати, що окремі їхні складові по-різному впливають на організацію виробництва та кінцеві результати господарської діяльності. За інших рівних умов більш високі показники ефективності демонструють ті підприємства, у яких у структурі основних фондів переважають так звані активні основні виробничі фонди – робочі та силові машини, транспортні засоби, продуктивна худоба [10].

В наступній таблиці 2.6 відобразимо фінансові показники діяльності підприємств Львівської області.

Таблиця 2.6

Фінансові результати діяльності підприємств Львівської області

Рік	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн				
прибуток	45513,3	64915,7	76604,1	168,3
збиток	20456,9	12619,8	22419,0	109,6
сальдо (+, -)	25056,4	52295,9	54185,1	+2,1 р.
Питома вага збиткових підприємств, у % до загальної кількості підприємств	30,6	26,8	28,7	-1,9 п.
Рентабельність операційної діяльності, %	8,2	8,5	9,2	+ 1 п.

Опрацьовано на основі джерел [7; 11; 59].

У таблиці 2.6 бачимо, що у 2022 році аграрні підприємства отримали 45513,3 млн грн прибутку, а вже у 2024 році цей показник зріс до 76604,1 млн грн, що означає підвищення на 68,3%. Такий суттєвий приріст може свідчити про покращення ефективності виробництва, зростання виручки або сприятливі умови на ринку.

Загальний обсяг збитків збільшився з 20456,9 млн грн у 2022 році до 22419,0 млн грн у 2024 році, тобто на 9,6%. Це свідчить про нестабілізацію діяльності підприємств, які раніше працювали успішно, та про збільшення їх витрат.

Чистий фінансовий результат підвищився з 25056,9 млн грн у 2022 році до 54185,1 млн грн у 2024 році, що становить приріст 2,1 рази. Це вказує на суттєве зміцнення фінансового стану аграрного сектору області.

Частка збиткових підприємств становила 30,6% у 2022 році, та зменшилась до 28,7% у 2024 році, тобто скоротилася на 1,9 пунктів. Це є позитивним сигналом, що підприємства стають фінансово стійкішими.

Рентабельність зросла з 8,2% у 2022 році до 9,2% у 2024 році, що означає приріст на 1 пункт. Таке підвищення рентабельності свідчить про покращення

результативності роботи, зниження витрат, зростання доходів або ефективніше використання ресурсів.

Загалом фінансові показники аграрних підприємств демонструють значне покращення. Зростання прибутковості та позитивне сальдо вказують на успішний розвиток галузі. Підвищення рівня рентабельності підтверджує стабілізацію економічної ситуації й свідчать про підвищення конкурентоспроможності та ефективності їх діяльності

Раціональне використання цих переваг стає фундаментом для динамічного економічного розвитку, зміцнення регіональної конкурентоспроможності та підвищення добробуту населення. Стратегічне управління природними, людськими й виробничими ресурсами, впровадження інноваційних практик та активна регіональна політика можуть відкрити нові можливості для структурної модернізації економіки Львівщини.

Таким чином, ефективне використання наявного потенціалу підприємств, зокрема в умовах інтеграції України до європейського економічного простору, здатне забезпечити довгострокове зростання та стабільний соціально-економічний розвиток Львівської області, досліджуваної галузі і суб'єктів господарювання загалом.

2.2 Аналіз розвитку зерновиробництва Львівської області

Аналіз розвитку зерновиробництва Львівської області є надзвичайно актуальним, оскільки зернові культури складають важливу частину аграрного сектору регіону і є ключовим елементом для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності області. З огляду на кліматичні зміни, технологічні інновації та зміни на ринку сільськогосподарської продукції, важливо оцінити ефективність вирощування зернових, можливості для зростання врожайності та рентабельності виробництва. Крім того, розвиток зерновиробництва має прямий вплив на зайнятість, інфраструктуру та економічний добробут населення Львівщини.

Як уже зазначалося, зернове виробництво займає вагоме місце в економічній діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області. У 2024 році частка зернових в структурі продукції сільського господарства за видами у постійних цінах 2021р становила 23,4%, що на 1,3 пункти менше порівняно з 2022 роком. В таблиці 2.7 відобразимо продукцію сільського господарства за видами у постійних цінах 2021 року.

Таблиця 2.7

Продукція сільського господарства Львівської області за видами, (у постійних цінах 2021 року; у % до підсумку)

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., +; -
Продукція сільського господарства	100	100	100	х
продукція тваринництва	26,8	26,2	25,5	-1,3
продукція рослинництва	73,2	73,8	74,5	+1,3
з неї:				
зернові та зернобобові культури	25,3	23,5	23,4	-1,9
технічні культури	22,1	24,4	27,0	+4,9
картопля, овочі та баштанні	21,4	21,4	19,7	-1,7
у тому числі: картопля	11,0	10,9	10,0	-1
плодові та ягідні, виноград	2,6	2,7	2,4	-0,2
кормові культури	1,2	1,2	1,1	-0,1
інша продукція рослинництва	0,6	0,6	0,9	+ 0,3

Опрацьовано на основі джерел [7; 11; 14].

Дані таблиці 2.7 показують, що у структурі продукції сільського господарства у 2024 році переважає виробництво культур технічних (27,0%), культур зернових та зернобобових (23,4%) та продукція тваринництва (25,5%).

Загальна структура виробництва суттєво не змінюється, проте простежується поступове зростання частки рослинництва з 73,2% до 74,5% (+1,3 п.) та відповідно зменшення частки тваринництва з 26,8% у 2022 р. до 25,5% у 2024 р. (-1,3 п.).

Найпомітніші структурні зміни відбулися в межах рослинницької продукції. Зростання частки технічних культур (+4,9 п.) – найзначніше серед усіх категорій. Це може бути наслідком переорієнтації господарств на більш рентабельні

культури (ріпак, соя, соняшник) або змін кон'юнктури ринку. Зниження частки зернових та зернобобових культур (-1,9 п.) свідчить про відносне скорочення їхнього внеску. Ймовірно, зменшення площ або врожайності через погодні умови чи економічні фактори.

Зниження частки картоплі, овочів і баштанних (-1,7 п.), у тому числі картоплі (-1 п.), може бути пов'язане з коливаннями врожайності, зростанням витрат на вирощування та скороченням площ через низьку рентабельність.

Плодові та ягідні культури демонструють незначне зменшення (-0,2 п.), що свідчить про стабільність галузі, але без суттєвого приросту.

Інша продукція рослинництва зросла (+0,3 п.), що може вказувати на розвиток нішевих або нетрадиційних культур.

Динаміка свідчить про структурну переорієнтацію рослинництва на більш комерційно вигідні та експортно орієнтовані технічні культури.

Доцільно додати, що тваринництво продовжує зменшувати свою частку, що може свідчити про: зростання виробничих витрат у галузі, скорочення поголів'я, нижчу рентабельність порівняно з технічними культурами, можливі наслідки воєнного стану та логістичних проблем.

Отже, у 2022-2024 роках структура сільськогосподарського виробництва Львівщини змінилася на користь рослинництва, частка якого зросла, тоді як частка тваринництва зменшилася. Найбільший приріст продемонстрували технічні культури, що свідчить про переорієнтацію господарств на більш прибуткові виробництва. Частка зернових, овочевої продукції та картоплі скоротилася, що може бути пов'язано зі зміною площ посівів, врожайності та рентабельності. Плодові та ягідні культури залишаються стабільними, але без розвитку.

Загалом спостерігається зміщення акценту аграрного виробництва в бік технічних культур і зниження ролі традиційних напрямів, зокрема тваринництва та картоплярства.

У таблиці 2.8 подано дані щодо динаміки посівних площ продукції рослинництва, у тому числі зернових культур.

Таблиця 2.8

Площі посіву сільськогосподарських культур Львівської області (тис. га)

Рік	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Сільськогосподарські культури	746,0	747,1	754,8	101,2
Зернові та зернобобові	326,5	311,9	310,1	95,0
пшениця	177,7	173,9	174,9	98,4
ячмінь	35,5	31,4	31,6	89,0
жито	3,7	3,2	2,9	78,4
кукурудза	86,7	78,5	79,4	91,6
овес	12,7	13,4	13,5	106,3
гречка	6,4	7,8	3,4	53,1
зернобобові	3,5	3,1	3,8	108,6
Технічні культури	212,5	230,2	246,8	116,1
Соя	107,1	119,8	161,3	150,6
Соняшник	43,5	39,3	17,5	40,2
Цукровий буряк	15,0	14,7	16,0	106,7
Ріпак і кольза	46,6	56,0	51,4	110,3
Картопля	98,9	99,4	...	-
Овочеві культури (включаючи закритий ґрунт)	43,2	43,6	...	-
Кормові культури	64,8	62,0	60,0	92,6
Кормові коренеплоди	8,5	8,1	7,8	91,8
Кукурудза кормова	1,8	1,7	1,9	105,6
Плодові та ягідні культури	14,6	14,2	13,1	89,7

Опрацьовано на основі джерел [7]; ... - дані відсутні..

Аналіз даних таблиці 2.8 показує, що загальна площа посівів сільськогосподарських культур зросла на 1,2% – з 746 тис. га у 2022 році до 754,8 тис. га у 2024 році, що свідчить про позитивну тенденцію в розвитку аграрного сектора. Водночас площі під зерновими та зернобобовими культурами скоротилися на 5% і становили 310,1 тис. га. Зокрема, площа посівів пшениці зменшилася на 3,8 тис. га (1,8%), що може вказувати на зниження пріоритетності цієї культури. Посіви ячменю скоротилися на 11%, ймовірно через зменшення попиту або нижчу продуктивність. Площі під кукурудзою зменшилися на 8,4%, що може бути пов'язано з ускладненнями у вирощуванні чи переглядом виробничих пріоритетів. Натомість овес продемонстрував зростання на 6,3%, що

свідчить про підвищення попиту або розширення напрямів його використання. Найбільше скорочення спостерігалось у вирощуванні гречки – на 46,9%, ймовірно через падіння внутрішнього попиту. Площі зернобобових зросли на 8,6%, що може вказувати на підвищення їх рентабельності. Площі технічних культур збільшилися на 16,1% – це найвищий темп приросту серед інших груп культур. Особливо значним є розширення площ під соєю – на 50,6%, що свідчить про її високу прибутковість і попит на ринку. Водночас площі соняшнику різко скоротилися – на 59,8%. Посіви цукрових буряків зросли на 6,7%, демонструючи помірне, але стабільне розширення. Площі ріпаку та кользи збільшилися на 10,3%, що зумовлено зростанням їх експортної привабливості. Стосовно овочевих культур і картоплі, площа під картоплею скоротилася на 96,6%, а під овочами (включно із закритим ґрунтом) – на 95,4%, що може свідчити про суттєве переорієнтування господарств або скорочення товарного виробництва.

Загальна площа кормових культур зменшилася на 7,4%, що може бути пов'язано зі скороченням обсягів тваринництва. Площі плодово-ягідних культур знизилися на 7,3%, що, ймовірно, зумовлено складністю догляду, тривалим періодом окупності або іншими економічними чинниками.

На рисунку 2.3 покажемо структуру зернових культур за 2024 рік.

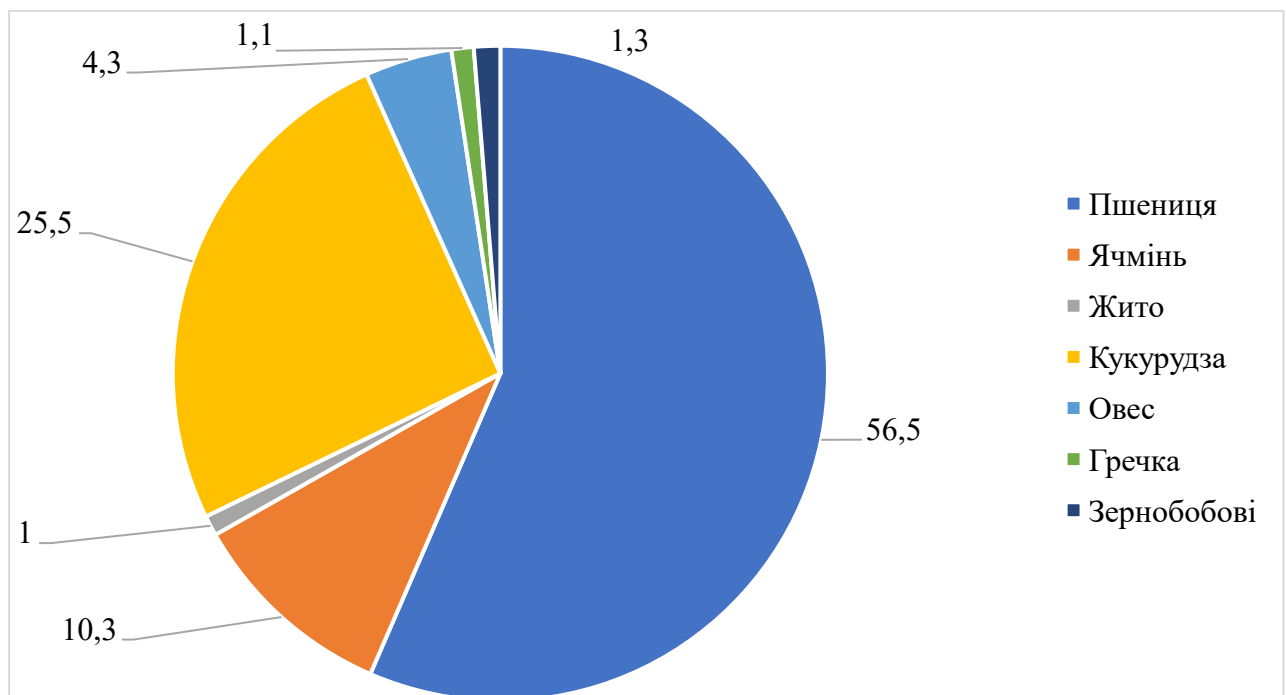


Рис. 2.3. Структура зернових культур за площею за 2024 рік, %

Паралельно зі змінами у структурі посівних площ відбулися й зміни обсягів валового виробництва основних сільськогосподарських культур. У таблиці 2.9 подано дані щодо їхнього виробництва.

Таблиця 2.9

Виробництво основних сільськогосподарських культур Львівської області
(тис. ц)

Рік	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Зернові та зернобобові культури	19045,5	17713,0	19153	100,6
пшениця	9117,8	8465,3	9358,7	102,6
ячмінь	1784,3	1405,3	1581	88,6
кукурудза	7535,4	7201,9	7617	101,1
овес	340,0	360,7	369	108,5
гречка	73,9	103,5	43	58,1
зернобобові	66,4	67,3	78,7	118,5
Соя	2898,6	3701,1	5586	192,8
Соняшник	1088,3	1033,0	469	43,1
Буряк цукровий	11092,1	9679,1	11830	106,7
Ріпак і кольза	1766,8	1924,1	1964	111,1
Картопля	18309,5	18266,8	1190,2	6,5
Овочеві культури	8474,4	8590,3	384,6	4,5
Кормові коренеплоди кормові	2752,9	2656,6	2437	88,5
Кукурудза кормова	513,4	595,3	681	132,7
Плодово-ягідні культури	1424,0	1464,7	258,5	18,1

Опрацьовано на основі джерел [7].

Таблиця 2.9 демонструє зміну обсягів виробництва основних сільськогосподарських культур у Львівській області впродовж 2022-2024 років. У ній також наведено відсоткові відхилення показників 2024 року порівняно з 2022 роком. Ключовими тенденціями є те, що відбулося зростання виробництва, а саме значний приріст спостерігається у вирощуванні сої (+92,8%), ріпаку (+11,1%) та кукурудзи кормової (+32,7%); а також скорочення виробництва – найпомітніше зниження зафіксовано для ячменю (-11,4%) та кормових коренеплодів (-11,5%), соняшника (-56,9), гречки (-41,9). Значно зменшилось

виробництво картоплі, овочевих культур та плодово-ягідних. Залишаються відносно стабільними ключові культури, тобто обсяги виробництва пшениці, кукурудзи, вівса та цукрового буряка демонструють лише незначне зростання.

Отримані дані свідчать про певні структурні зміни у пріоритетах аграрного виробництва регіону, зокрема про зростання інтересу до технічних культур.

Також простежуються незначні коливання урожайності сільськогосподарських культур, що відображено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Урожайність основних сільськогосподарських культур Львівської області
(ц з 1 га зібраної площі)

Рік	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Культури зернові та зернобобові	58,5	57,5	61,8	105,6
Пшениця	51,3	48,7	53,5	104,2
Ячмінь	50,0	45,0	49,9	99,9
Кукурудза	87,5	95,6	96,0	109,7
Овес	27,0	26,8	27,3	101,1
Гречка	11,5	13,8	12,7	110,4
Культури зернобобові	19,0	21,7	20,3	106,8
Соя	27,8	31,7	34,4	123,7
Соняшник	25,1	26,5	26,8	106,8
Буряк цукровий фабричний	738,0	659,0	739	100,1
Ріпак і кольза	37,7	34,5	38,2	101,3
Картопля	185,0	184,0	345	186,5
Культури овочеві (включаючи закритий ґрунт)	196,0	197,0	210	107,1
Коренеплоди кормові	326,0	329,0	312	95,7
Кукурудза кормова	284,0	336,0	367	129,2
Культури плодові та ягідні	104,6	110,5	163,1	155,9

Опрацьовано на основі джерел [7].

У таблиці 2.10 результати порівняльного аналізу урожайності основних сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області за 2022-2024 рр. засвідчують досить сприятливу динаміку зростання цього ключового показника. Протягом досліджуваного періоду врожайність зернових та

зернобобових культур зросла на 5,6% і становила: у 2022 р. – 58,5 ц/га, у 2023 р. – 57,5 ц/га, у 2024 р. – 61,8 ц/га. З них:

- озима пшениця – 51,3; 48,7; 53,5;
- ячмінь – 50; 45,0; 49,9;
- кукурудза – 87,5; 95,6; 96,0;
- овес – 27,0; 26,8; 27,3;
- гречка – 11,5; 13,8; 12,7 ц/га.

Урожайність всіх зернових за досліджуваний період зросла, окрім ячменю.

Узагальнюючи, можна зазначити, що в досліджуваний період рівень урожайності зернових культур істотно коливався під впливом як природних чинників, так і організаційних та техніко-технологічних факторів. Водночас варто підкреслити, що недостатнє використання потенціалу технологічних можливостей неминуче посилює залежність зерновиробництва від погодних і кліматичних умов.

2.3 Економічна ефективність вирощування зернових культур

Економічна ефективність вирощування зернових у сільськогосподарських підприємствах Львівської області є критично важливою для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору. Логічно, що висока ефективність дозволяє збільшити прибутковість сільськогосподарських підприємств, забезпечити стабільність постачання продовольства та зменшити витрати на виробництво. Врахування економічних факторів, таких як врожайність, витрати на обробіток, внесення мінеральних та органічних добрив та ціни на продукцію, дозволяє оптимізувати виробничі процеси і покращити конкурентоспроможність на ринку. Звичайно, що для розрахунку економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області можна скористатися різними підходами, але найголовніший з них фінансовий. Так як вартісні показники відсутні у статистичних джерелах, то ми обчислимо економічну ефективність з

врахуванням натуральних (кількісних) показників, таких як врожайність (в ц/га), як важливий показник для розрахунку продуктивності землі.

Доцільно зауважити, що внесення добрив та засобів захисту рослин суттєво підвищує економічну ефективність вирощування зернових, оскільки забезпечує рослини необхідними поживними елементами, що сприяє збільшенню врожайності. Правильне застосування добрив дозволяє оптимізувати витрати на виробництво, покращує якість продукції та знижує ризики втрат через дефіцит елементів живлення. Це, в свою чергу, підвищує прибутковість сільськогосподарських підприємств (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Внесення добрив підприємствами під культури сільськогосподарські

Добрива	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Мінеральні добрива (у поживних речовинах), т				
Культури сільськогосподарські – усього	60514	51900	48939	80,9
у тому числі азотні	42509	36208	32684	76,9
калійні	8583	7712	8428	98,2
фосфорні	9422	7980	7827	83,1
Внесено під посіви культури зернові та зернобобові	32173	23951	23442	72,9
пшениця	17337	12405	12216	70,5
кукурудза	11574	9430	9121	78,8
Органічні добрива, т				
Культури сільськогосподарські – усього	122950	206894	308123	у +2,5 р.
культури зернові та зернобобові	42782	92592	101658	у +2,4 р.
пшениця	6827	16053	26280	у +3,8 р.
кукурудза	32220	75454	74832	у +2,3 р.

Опрацьовано на основі джерел [7; 11].

Аналіз таблиці 2.11 показує зміни в обсягах внесення як мінеральних, так і органічних добрив під різні сільськогосподарські культури, у тому числі під зернові та зернобобові, у Львівській області протягом 2022-2024 років.

Загальний обсяг внесених мінеральних добрив зменшився на 19,1% у порівнянні з 2022 роком (з 60514 т до 48939 т). Це вказує на зменшення витрат на мінеральні добрива, що може бути результатом більш ефективного їх використання або зменшення потреби через зміни в сівозміні.

Азотні добрива зменшилися на 23,1% (з 42509 т у 2022 році до 32684 т у 2024 році), що може вказувати на ефективніше їх використання або менше їх потреби у зв'язку з оптимізацією агротехнічних заходів. Калійні добрива показали майже нульову зміну, зменшившись лише на 1,8% (з 8583 т до 8428 т), що свідчить про стабільне використання калійних добрив без значних коливань. Фосфорні добрива зменшилися на 16,9% (з 9422 т до 7827 т), що може бути наслідком змін у технології вирощування або зменшення потреби в цих добривах у складі сівозміни.

Внесення мінеральних добрив під зернові та зернобобові культури скоротилося на 27,1% (з 32173 т до 23442 т), що може свідчити про зменшення площ під цими культурами або зниження потреби в добривах завдяки зміні агротехнічних практик. Під пшеницю внесення мінеральних добрив зменшилось на 29,5% (з 17337 т до 12216 т), що є значним скороченням. Це може бути пов'язано з зменшенням площ під пшеницею або більш ефективним використанням добрив. Під кукурудзу внесення мінеральних добрив зменшилося на 21,2% (з 11574 т до 9121 т), що також вказує на зниження витрат на мінеральні добрива або зміни в умовах вирощування цієї культури.

Внесення органічних добрив у сільському господарстві Львівщини зросло на +150% (з 122950 т у 2022 році до 308123 т у 2024 році). Це свідчить про значне збільшення використання органічних добрив, що може бути частиною стратегії з переходу до сталого сільського господарства та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Внесення органічних добрив під зернові та зернобобові культури збільшилось на +137,6% (з 42782 т до 101658 т), що свідчить про значне збільшення застосування органічних добрив на цих культурах. Це може бути наслідком зростаючої популярності органічного землеробства та високої ефективності органічних добрив для покращення

родючості ґрунту. Під пшеницю внесення органічних добрив зросло на +285,6% (з 6827 т до 26280 т), що вказує на суттєве збільшення використання органічних добрив для цієї культури, ймовірно, через перевагу органічних методів для підвищення родючості ґрунту. Під кукурудзу органічні добрива зросли на +132,5% (з 32220 т до 74832 т), що також свідчить про активне використання органічних добрив для цієї культури.

Отже, аналіз таблиці показує явну тенденцію до зменшення використання мінеральних добрив та значного збільшення внесення органічних добрив. Це свідчить про перехід до більш сталих, екологічних та економічно вигідних практик у сільському господарстві, орієнтуючись на підвищення родючості ґрунтів за допомогою органічних добрив. Зменшення внесення мінеральних добрив під зернові культури, зокрема пшеницю та кукурудзу, може вказувати на оптимізацію витрат на добрива та зміни в агротехнічних процесах. Зростання використання органічних добрив є позитивною тенденцією, яка допомагає зберігати екологічну рівновагу та підтримує сталий розвиток сільського господарства в регіоні.

Мінеральні добрива показали загальне зменшення внесення на 18,9%, а під зернові культури – на 27,2%, що може свідчити про зміну в аграрній політиці або ефективність застосування добрив. Ймовірно, сільгоспвиробники зменшують витрати на мінеральні добрива або переходять на більш ефективні методи їх застосування. Органічні добрива показали значне збільшення на 150%, що є результатом більш широкого використання органічних добрив у сільському господарстві. Збільшення їх внесення під зернові культури на 137,6% свідчить про тенденцію до переходу на більш екологічні методи виробництва, які знижують залежність від хімічних добрив і можуть мати довгострокові переваги для ґрунту. Пшениця та кукурудза значно збільшили обсяги органічних добрив, що може вказувати на намагання підвищити родючість ґрунтів і підтримати сталий розвиток. Це також може бути частиною стратегії зниження витрат на мінеральні добрива та зменшення впливу на навколишнє середовище. Загалом, зростання внесення органічних добрив та зменшення використання мінеральних

добрив відображає зміну в агрополітиці та пошук більш сталих і економічно вигідних методів ведення сільського господарства.

Далі покажемо використання пестицидів (табл. 2.12) [7; 11].

Таблиця 2.12

Застосування пестицидів підприємствами під урожай 2024 року

Пестициди	С/г культури – усього	Культури зернові та зернобобові	Пшениця	Кукурудза
Усього (кг)	676741	242531	78483	145709
фунгіциди та бактерициди (кг)	134396	36193	29491	3081
гербіциди (кг)	494603	180737	27772	140277
інсектициди та акарициди (кг)	23362	6532	3916	2138
регулятори росту рослин (кг)	24057	18746	17194	0
інші засоби захисту рослин (кг)	323	323	110	213
На 1 га (кг)	1,967	1,655	1,184	2,341

Загалом під усі сільськогосподарські культури застосовано 676741 кг пестицидів. Це включає різноманітні препарати для боротьби з хворобами (фунгіциди та бактерициди), бур'янами (гербіциди), шкідниками (інсектициди) та стимуляторами росту. Зернові та зернобобові культури складають близько 35,9% від загального обсягу пестицидів (242531 кг). Під пшеницю було використано 78483 кг пестицидів, з яких найбільша частка припадає на гербіциди (27772 кг), що свідчить про необхідність боротьби з бур'янами на полях пшениці. Кукурудза отримала найбільший обсяг пестицидів серед зернових культур – 145709 кг, зокрема найбільше використано гербіцидів (140277 кг). Це вказує на високу потребу в боротьбі з бур'янами для цієї культури, що може бути пов'язано з характером вирощування кукурудзи, де контроль за бур'янами є критичним для високих врожаїв. Для зернових та зернобобових культур внесено 1,655 кг пестицидів на 1 га, що свідчить про високий рівень пестицидного навантаження на ці культури. Пшениця має найменше навантаження

пестицидами – 1,184 кг/га, що може вказувати на ефективніше використання захисту або застосування більш цільових препаратів. Кукурудза має найвищий рівень застосування пестицидів – 2,341 кг/га, що може бути пов’язано з більш інтенсивними заходами боротьби з бур’янами та шкідниками на цих полях. Під пшеницю застосовуються всі типи пестицидів, але найбільшу частку займають фунгіциди та бактерициди (29491 кг), що вказує на боротьбу з хворобами. У випадку кукурудзи, основне використання припадає на гербіциди, що є характерним для цієї культури через необхідність контролю за бур’янами. Внесення регуляторів росту практично відсутнє.

Застосування пестицидів у Львівській області для зернових культур демонструє значну залежність від гербіцидів для боротьби з бур’янами, зокрема на полях кукурудзи. Пшениця вимагає менше пестицидного захисту, зокрема менше гербіцидів порівняно з кукурудзою, але більшу частку складають фунгіциди та бактерициди для боротьби з хворобами.

Далі зробимо оцінку зміни в обсягах виробництва, використавши для цього відношення (формулу) і дані занесемо у таблицю 2.13:

$$\text{Зміна обсягу виробництва} = \frac{\text{Виробництво в 2024 р.}}{\text{Виробництво в 2022 р.}} \times 100 \quad (2.1)$$

Таблиця 2.13

Динаміка виробництва зернових культур у підприємствах Львівської області

Культура	Виробництво (тис. ц)	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміна 2024 до 2022, %
Зернові та зернобобові	19045,5	100,0	93,2	100,6	100,6
Пшениця	9117,8	100,0	93,0	102,6	102,6
Ячмінь	1784,3	100,0	78,8	88,6	88,6
Кукурудза	7535,4	100,0	95,6	101,1	101,1
Овес	340,0	100,0	106,2	108,5	108,5
Гречка	73,9	100,0	140,2	58,1	58,1
Зернобобові	66,4	100,0	101,4	118,5	118,5

Аналіз динаміки виробництва зернових культур у підприємствах Львівської області за період 2022-2024 років у таблиці 2.13 показує різні тенденції для

окремих культур. Загалом, обсяг виробництва зернових та зернобобових залишився майже незмінним, з незначним збільшенням на 0,6% до 2024 року. Пшениця продовжує бути основною культурою, зростаючи на 2,6%, що свідчить про стабільний попит і ефективність її виробництва. Ячмінь, навпаки, показав значне зниження виробництва на 11,4%, що може вказувати на зменшення попиту або зміни в технологіях вирощування. Кукурудза і овес демонструють позитивну динаміку, зокрема кукурудза зросла на 1,1%, а овес – на 8,5%, що вказує на перспективність цих культур. Водночас, виробництво гречки значно знизилося на 41,9%, що потребує детальнішого аналізу причин, можливо, через зменшення попиту чи проблеми з агротехнікою. Зернобобові культури показали найкращий результат, збільшившись на 18,5%, що вказує на зростаючу популярність цієї групи культур серед аграріїв.

Далі зробимо оцінку зміни врожайності культур, при якій покажемо, як змінюється врожайність зернових культур у середньому по регіону (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динаміка врожайності зернових культур у підприємствах Львівщини

Культура	Врожайність (ц/га)	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміна 2024 до 2022, %
Пшениця	51,3	51,3	48,7	53,5	+4,3
Ячмінь	50,0	50,0	45,0	49,9	-0,2
Кукурудза	87,5	87,5	95,6	96,0	+9,7
Овес	27,0	27,0	26,8	27,3	+1,1
Гречка	11,5	11,5	13,8	12,7	+10,4

Аналіз динаміки врожайності зернових культур у підприємствах Львівської області за період 2022-2024 років, згідно даних таблиці 2.14, свідчить про змішану картину. Пшениця показала зростання врожайності на 4,3%, що свідчить про підвищення ефективності виробництва цієї культури. Кукурудза, зокрема, продемонструвала значне покращення врожайності (+9,7%), що свідчить про вдосконалення агротехнічних заходів та адаптацію до кліматичних умов. Овес, хоча й показав незначне збільшення врожайності (+1,1%), все ж залишається на стабільному рівні. Ячмінь, навпаки, майже не змінив рівень

врожайності (-0,2%), що може вказувати на проблеми в технологіях вирощування цієї культури. Гречка, незважаючи на значне зниження виробництва, показала високий приріст врожайності (+10,4%), що свідчить про підвищення її ефективності при обмежених площах. Загалом, врожайність зернових культур у Львівській області має позитивні тенденції, що вказує на потенціал для покращення сільськогосподарського виробництва в регіоні.

Тепер зробимо оцінку змін у структурі виробництва кожної культури, де розрахуємо її частку в загальному виробництві зернових за 2022-2024 роки. Це дозволить визначити, як змінилася доля кожної культури в загальному обсязі виробництва зернових у Львівській області за цей період (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Оцінка змін у структурі виробництва зернових культур у підприємствах
Львівської області

Культура	Виробництво (тис. ц)	Частка 2022 р., %	Частка 2023 р., %	Частка 2024 р., %	Зміна частки 2024 до 2022, %
Зернові та зернобобові	19045,5	100,0	100,0	100,0	0,6
Пшениця	9117,8	47,9	47,8	48,9	+1,0
Ячмінь	1784,3	9,4	8,0	8,3	-1,1
Кукурудза	7535,4	39,6	40,2	39,8	0,2
Овес	340,0	1,8	2,0	1,9	+0,1
Гречка	73,9	0,4	0,6	0,2	-0,2
Зернобобові	66,4	0,3	0,4	0,4	+0,1

Аналізуючи дані в таблиці 2.15, можна зробити висновки, що підвищення врожайності зернових, зокрема кукурудзи та пшениці, є важливим чинником зростання економічної ефективності в аграрному секторі Львівської області.

Розглядаючи динаміку виробництва та врожайності зернових культур в області, можна помітити певні тенденції та зміни в економічній ефективності за 2022-2024 роки. Основні фактори, які впливають на економічну ефективність вирощування зернових, включають обсяги виробництва, зміни врожайності та співвідношення між різними культурами. Загальний обсяг виробництва зернових

та зернобобових культур в області за 2024 р. залишився майже на рівні 2022 р., зріс лише на 0,6% (з 19045,5 тис. ц до 19153 тис. ц). Проте, окремі культури показали позитивну або негативну динаміку. Пшениця є найбільш значущою культурою, як за обсягом виробництва, так і за часткою в загальному виробництві зернових (це майже 48% у 2022 р.). Протягом 2024 р. обсяг її виробництва зріс на 2,6% (з 9117,8 тис. ц до 9358,7 тис. ц), що свідчить про стабільність її виробництва. Ячмінь, навпаки, показав негативну динаміку: обсяг його виробництва в 2024 р. становить 1581 тис. ц, що на 11,4% менше, ніж у 2022 р. (1784,3 тис. ц). Це може свідчити про зменшення попиту або зміни в агротехнічних підходах до вирощування цієї культури. Кукурудза демонструє стабільне зростання, з підвищенням обсягу виробництва на 1,1% (з 7535,4 тис. ц до 7617 тис. ц). Зростання врожайності (на 9,7%) може вказувати на покращення технологій або адаптацію до нових умов. Овес показує зростання виробництва на 8,5%, що може бути результатом підвищеного попиту або збільшення площ під цією культурою. Гречка, навпаки, показала значне зниження на 41,9% в обсягах виробництва (з 73,9 тис. ц до 43 тис. ц), що є негативною тенденцією, враховуючи її важливість для сівозміни.

Загальна економічна ефективність вирощування зернових культур у Львівській області в 2024 році має позитивні тенденції завдяки збільшенню врожайності та адаптації до нових умов. Однак, потребують уваги культури, які демонструють зниження виробництва (ячмінь та гречка). Пшениця та кукурудза залишаються основними культурами для вирощування, адже кукурудза показала високий приріст у врожайності, що робить її перспективною для подальшого розвитку. Зернобобові культури можуть стати важливим елементом сівозміни завдяки своїй здатності покращувати якість ґрунтів і зростаючому попиту.

Цей аналіз демонструє необхідність адаптації аграрних стратегій та вдосконалення технологій вирощування для підвищення економічної ефективності та сталого розвитку сільськогосподарських підприємств області.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

3.1 Проблеми та необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур

Забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур – це проблема, яка охоплює багато аспектів, як із точки зору економіки, так і з точки зору технологій, управління та інвестицій у сільському господарстві, головні з яких наведемо на рисунку 3.1.

Проблеми економічної ефективності вирощування зернових культур сільськогосподарських підприємствах	
Низький рівень урожайності	Причина - Використання застарілих агротехнологій. - Неефективне використання добрив і ЗЗР. - Нестабільні погодні умови.
Неоптимальне використання ресурсів	- Відсутність чіткої стратегії сівозміни, що веде до деградації ґрунтів. - Відсутність сучасної техніки для збору та обробки зернових. - Нераціональне застосування агрохімії.
Фінансова нестабільність	- Недостатнє фінансування і високі відсотки по кредитах. - Відсутність доступу до ефективних страхових програм, які можуть мінімізувати ризики.
Цінова нестабільність на зерно	- Коливання цін на зерно через погодні умови або міжнародні ринки. - Недостатній розвиток інфраструктури або логістики.
Екологічні виклики	- Деградація ґрунтів, зниження родючості ґрунтів і збільшення витрат на їх відновлення. - Зміни клімату, які значно знижують врожайність зернових і підвищують витрати на адаптацію.

Рис. 3.1. Проблеми економічної ефективності зерновиробництва [48].

Отже, на ефективність вирощування зернових культур впливає значна кількість чинників, серед яких аграрії виділяють кілька ключових.

Передусім важливою є оптимальна структура зернового виробництва, що узгоджується з вимогами ринку. Практика свідчить, що у структурі зернового виробництва провідне місце займають три основні культури – озима пшениця, кукурудза та ячмінь частка яких становить відповідно 56,5%, 25,5% і 10,3%. По-друге, важливим чинником є урожайність зернових культур, адже її підвищення сприяє зменшенню собівартості 1-ці продукції, збільшенню обсягів виручки від реалізації та зростанню прибутку в розрахунку на 1 га зібраної площі. По-третє, значний вплив на ефективність виробництва має технологія вирощування, зокрема способи обробітку ґрунту, норми висіву і внесення мінеральних добрив, вибір оптимальних строків збирання врожаю та застосування сучасної техніки. Природна родючість ґрунтів досліджуваного регіону є не дуже високою, що унеможливорює отримання високих урожаїв без використання ефективних технологій внесення мінеральних добрив [29].

Урожайність зернових значною мірою залежить від дотримання правильних сівозмін. Згідно з дослідженнями Інституту сільського господарства Карпатського регіону, у Поліській зоні (північна частина Львівської області) на дерново-підзолистих супіщаних ґрунтах високі врожаї пшениці досягаються за умови висівання її після люпину на корм або зелене добриво, ранньостиглих сортів картоплі, льону чи конюшини [51].

Захист посівів зернових культур є також одним із ключових компонентів технології їх вирощування. Дослідження Інституту сільського господарства Західного Полісся підтверджують, що дотримання комплексу рекомендованих технологічних заходів – поєднання сівозміни, вапнування та внесення добрив – дозволяє підвищити продуктивність дерново-підзолистих ґрунтів до 5,7 т зернових одиниць з 1 га сівозмінної площі. Це у 2,5-3 рази перевищує природний рівень і є економічно виправданим. На думку науковців, одним із найпростішим та найефективніших способів підвищення врожайності сільськогосподарських культур на 15-20% є використання високопродуктивних сортів і гібридів [51].

За результатами опитування АПК-inform.com, у минулому році 639 аграріїв застосували 223 сорти озимої пшениці, причому на 15 найпоширеніших сортів припадає 52% усіх площ посівів [29].

Аналізуючи ТОП-15 сортів вітчизняної та іноземної селекції, можна зазначити, що в південних областях найбільш поширені сорти Шестопалівка, Антонівка, Куяльник, Місія одеська, Одеська 267 і Благодарка одеська; у східних – Богдана, Подолянка та Фаворитка; у західних – Мулан і Богемія; у центральних регіонах – Скаген і Самурай [26].

Водночас у Львівській області найвищу врожайність забезпечують сорти Поліська-90 та створені на її основі селекціонерами ННЦ «Інститут землеробства НААН» нові сорти озимої м'якої пшениці – Столична, Артеміда, Бенефіс, Аналог і Краєвид; Богдана; Скаген; Шестопалівка, Антонівка, Куяльник, Місія одеська, Одеська-267, Благодарка одеська, Подолянка, Миронівська [26].

Дослідження Інституту зернових культур НААН України показують значний вплив строків збирання врожаю на продуктивність і собівартість. У перші 5-7 днів після дозрівання урожайність озимої пшениці не зменшується, однак подальше затягування строків призводить до суттєвих втрат: збирання через 15 днів після настання повної стиглості спричиняє втрати 5-7% зерна з 1 га, а через 20 днів – уже 11,2-13,5%.

Науковці наголошують, що такі втрати безпосередньо впливають на собівартість та рівень прибутку. Зокрема, затримка збирання до 15 днів лише внаслідок підвищення собівартості за ціни зерна 4700 грн/т призводить до недоотримання 528-704 грн прибутку з 1 га [31]. На жаль, практика та статистичні дані свідчать про тенденцію до подовження строків збирання, що зумовлює втрати 16,5-17% зерна.

Серед економічних чинників, що визначають прибутковість виробництва зернових, особливо важливою є ціна реалізації продукції, оскільки вона формує обсяг виручки та забезпечує покриття виробничих витрат.

З вище описаного оптимізуємо необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур (рис. 3.2).

Необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур	
Оптимізація ресурсів і підвищення продуктивності	Впровадження нових технологій обробки ґрунту, які дозволяють підвищити родючість і зменшити витрати. Використання безплужного обробітку, технологій точного землеробства, що дозволяють зменшити витрати і підвищити урожайність.
Модернізація агротехніки	Використання сучасної техніки для зменшення витрат на працю, а також втрат під час збирання зерна. Інвестиції в нову техніку допомагають значно знизити витрати на обробку землі та збирання врожаю.
Розвиток інфраструктури	Будівництво сучасних зерноскладів, що дозволяє зберігати врожай до реалізації і мінімізувати втрати. Покращення транспортування зерна для зниження витрат на доставку та збільшення прибутковості.
Диверсифікація виробництва	Диверсифікація виробництва для зниження залежності від коливань цін на зерно, а також зменшення ризиків, що пов'язані з погодно-кліматичними умовами. Зміна сівозміни чи додавання нових культур для підвищення загальної ефективності агропідприємства.
Інвестиції в інноваційні технології та біотехнології	Впровадження нових сортів зернових культур, які краще адаптуються до кліматичних змін, можуть значно підвищити ефективність. Покращення агротехнічних заходів для більш стабільного і високого врожаю.
Фінансова підтримка аграріїв	Створення механізмів фінансової підтримки для фермерів. Державні програми субсидій для закупівлі техніки та добрив. Кредити під низький відсоток для малих та середніх аграрних підприємств. Страхування сільськогосподарських ризиків.
Покращення управлінських практик	Впровадження ефективних систем обліку та аналізу витрат. Використання сучасних програмних засобів для управління аграрними підприємствами.

Рис. 3.2. Необхідність забезпечення економічної ефективності вирощування зернових культур.

Доцільно додати, що державна підтримка та розвиток сільськогосподарської політики можуть значно покращити економічну ситуацію в зерновому господарстві. Важливо створювати стимули для впровадження інновацій та підвищення рентабельності в агросекторі. Крім цього технічний прогрес у сільському господарстві може стати основою для стабільного зростання врожайності та зменшення витрат на виробництво. Партнерства між державою, агропідприємствами та міжнародними організаціями можуть забезпечити більш ефективне використання ресурсів і впровадження новітніх технологій [45].

Отже, проблеми економічної ефективності вирощування зернових культур вимагають комплексного підходу, що включає вдосконалення агротехнологій, інвестування в техніку, розвиток інфраструктури та оптимізацію використання ресурсів. Зважаючи на виклики, важливо підтримувати фермерів через державні програми, а також інвестувати в інновації та новітні методи ведення сільського господарства.

3.2 Шляхи підвищення ефективності зерновиробництва

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору одним із ключових завдань є забезпечення сталого зростання ефективності зернового господарства. Для підприємств Львівської області, які працюють у зоні достатнього зволоження та відносно сприятливих кліматичних умов, пріоритетними стають інтенсивні технології, спрямовані на максимальне використання природних, матеріальних і трудових ресурсів.

Водночас дедалі більшого значення набуває розвиток біоекономіки, яка передбачає раціональне використання біологічних ресурсів, впровадження екологічно безпечних технологій та формування замкнених виробничих циклів, що дозволяє посилити економічну й екологічну стійкість зернового господарства. У той же час обмежені можливості ресурсного потенціалу, передусім земельних і трудових ресурсів, у поєднанні зі складною економічною

ситуацією в Україні зумовлюють необхідність забезпечення зростаючого попиту на зерно шляхом інтенсифікації виробництва.

До основних заходів, спрямованих на підвищення окупності витрат у зерновиробництві, належать:

- упровадження технологічних та організаційних рішень, що сприяють підвищенню урожайності зернових культур і зниженню їх собівартості;
- покращення якості зерна;
- оптимізація структури посівних площ;
- використання позитивного досвіду інших господарств, які ефективно ведуть цю галузь [4].

Застосування цих заходів створює необхідні умови для підвищення рівня окупності витрат у досліджуваному секторі.

Підвищення економічної ефективності зерновиробництва в підприємствах можна трактувати у двох вимірах: з одного боку – як істотне нарощування обсягів виробництва зерна, а з іншого – як постійне прагнення до ресурсозбереження. Виробництво зерна буде ефективнішим тоді, коли за менших витрат ресурсів забезпечується більший обсяг продукції.

До ключових напрямів підвищення ефективності зерновиробництва належать: удосконалення використання земельних ресурсів і підвищення їх родючості; поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва; раціональне застосування всіх видів ресурсів; дотримання вимог сортової агротехніки; впровадження інтенсивних і ресурсозберігаючих технологій; забезпечення високої якості та належного зберігання зерна.

Економічна ефективність вирощування зернових культур є комплексною категорією, яка поєднує технологічні, економічні та організаційні аспекти. Ефективність визначається системою показників, серед яких ключовими є урожайність, собівартість, прибуток і рентабельність.

Підвищення ефективності можливе шляхом:

- інтенсифікації виробництва,
- удосконалення технологій,

- поліпшення якості зерна,
- раціонального використання ресурсів,
- впровадження сучасної техніки та сортів,
- застосування елементів точного землеробства для підвищення продуктивності та зниження витрат,
- оптимізації структури посівів [24; 25].

Основні чинники інтенсифікації запропонуємо на рисунку 3.3.

Основні чинники інтенсифікації зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області	
Підвищення продуктивності землі	застосування оптимальних сівозмін, глибокого обробітку ґрунту, мульчування, точного землеробства
Поліпшення сортового складу зернових культур	використання районованих високопродуктивних сортів озимої пшениці, ярого ячменю, жита тощо
Раціональне застосування мінеральних добрив	збалансоване внесення NPK, використання передпосівної інокуляції, застосування мікродобрив та стимуляторів росту
Оптимізація системи захисту рослин	удосконалення фунгіцидних, гербіцидних та інсектицидних обробок з урахуванням фітосанітарного стану посівів
Модернізація матеріально-технічної бази	використання сучасних комбайнів із високою пропускнуою здатністю, запровадження GPS- та GIS-технологій, контроль висіву та диференційованого внесення добрив
Оптимізація витрат виробництва	скорочення втрат урожаю під час збирання, транспортування, сушіння та зберігання

Рис. 3.3. Ключові чинники інтенсифікації зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області (пропонується).

Системне поєднання цих елементів забезпечує можливість підвищення врожайності зернових на 20-40% без розширення площ.

На основі ключових чинників, які наведені на рисунку 3.3, розглянемо ще важливі шляхи підвищення ефективності вирощування зернових культур:

1. Удосконалення технологій вирощування на основі: впровадження сучасних технологій обробітку ґрунту (мінімальний та нульовий обробіток); оптимізація норм висіву та систем удобрення; систематичне застосування засобів захисту рослин; використання технологій точного землеробства (GPS-навігація, моніторинг полів, датчики врожайності).

2. Удосконалення сортової політики та насінництва. Одним із визначальних резервів зростання ефективності зернового господарства є правильний вибір сортів і якісного насіння. Для підприємств Львівської області доцільно застосовувати сорти, стійкі до вилягання, хвороб і надмірної вологи. Переваги оновлення сортового складу:

- підвищення врожайності на 10-25%;
- поліпшення якості зерна – білковості, клейковини, маси 1000 насінин;
- зниження ризиків від стресових погодних умов;
- зменшення хімічного навантаження за рахунок генетичної стійкості;
- оптимізація використання ресурсів, що сприяє економії добрив і води;
- підвищення стійкості до шкідників, що допомагає зменшити втрати

врожаю та витрати на захист.

Для підприємств Львівської області рекомендовано використовувати:

- сорти озимої пшениці: Шестопалівка, Колумбія, Розкішна;
- сорти ярого ячменю: Скарлетт, Командор;
- сорти жита озимого: Палліда, Данія.

Впровадження сертифікованого насіння 1 репродукції дозволяє отримати додатковий урожай 3-7 ц/га без суттєвого збільшення виробничих витрат.

3. Оптимізація системи удобрення та захисту рослин. Адже раціональна система удобрення – це основа формування високих і стабільних урожаїв у зерновому виробництві Львівщини.

Наукові дослідження свідчать, що при оптимальному співвідношенні N:P:K продуктивність зернових може зростати на 30-50% (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Оптимальні дози добрив (рекомендовано для регіону)

Культура	N, кг/га	P ₂ O ₅ , кг/га	K ₂ O, кг/га	Очікувана прибавка врожаю
Озима пшениця	80-120	60-90	60-70	8-15 ц/га
Яра пшениця	60-100	40-60	30-60	7-18 ц/га
Ярий ячмінь	60-80	40-60	40-50	5-10 ц/га
Жито озиме	50-70	40-50	40-60	4-9 ц/га
Овес	40-70	30-60	30-60	2-6 ц/га

4. Технічна модернізація та впровадження точного землеробства. Матеріально-технічний стан господарств Львівської області часто є стримувальним фактором розвитку виробництва зерна. Сучасні підходи передбачають:

1. Використання техніки нового покоління:

- високопродуктивні сівалки точного висіву;
- самохідні обприскувачі з комп'ютеризованими системами контролю норм внесення;
- зернозбиральні комбайни з мінімізованими втратами [56].

2. Елементи точного землеробства:

- GPS-навігація для точного ведення агрегатів;
- диференційоване внесення добрив;
- картографування врожайності;
- моніторинг ґрунтового живлення.

Впровадження цих технологій дозволяє зменшити витрати палива на 10-15%, добрив – на 12-18%, підвищити врожайність на 8-12%.

5. Удосконалення організаційно-економічних механізмів. Для підвищення ефективності зернового виробництва важливими є також організаційні заходи:

- раціоналізація структури посівних площ – концентрація на найбільш прибуткових культурах;
- оптимізація витрат і впровадження бюджетування;
- підвищення рівня кваліфікації працівників (технологічні курси, навчання);
- створення сервісних кооперативів для спільного користування технікою;
- запровадження системи мотивації працівників, прив'язаної до результатів;
- впровадження цифрового обліку та контролю виробничих процесів [38].

В кінцевому підсумку можемо дати пропозиції щодо розвитку зернового виробництва у Львівській області (рис. 3.4).

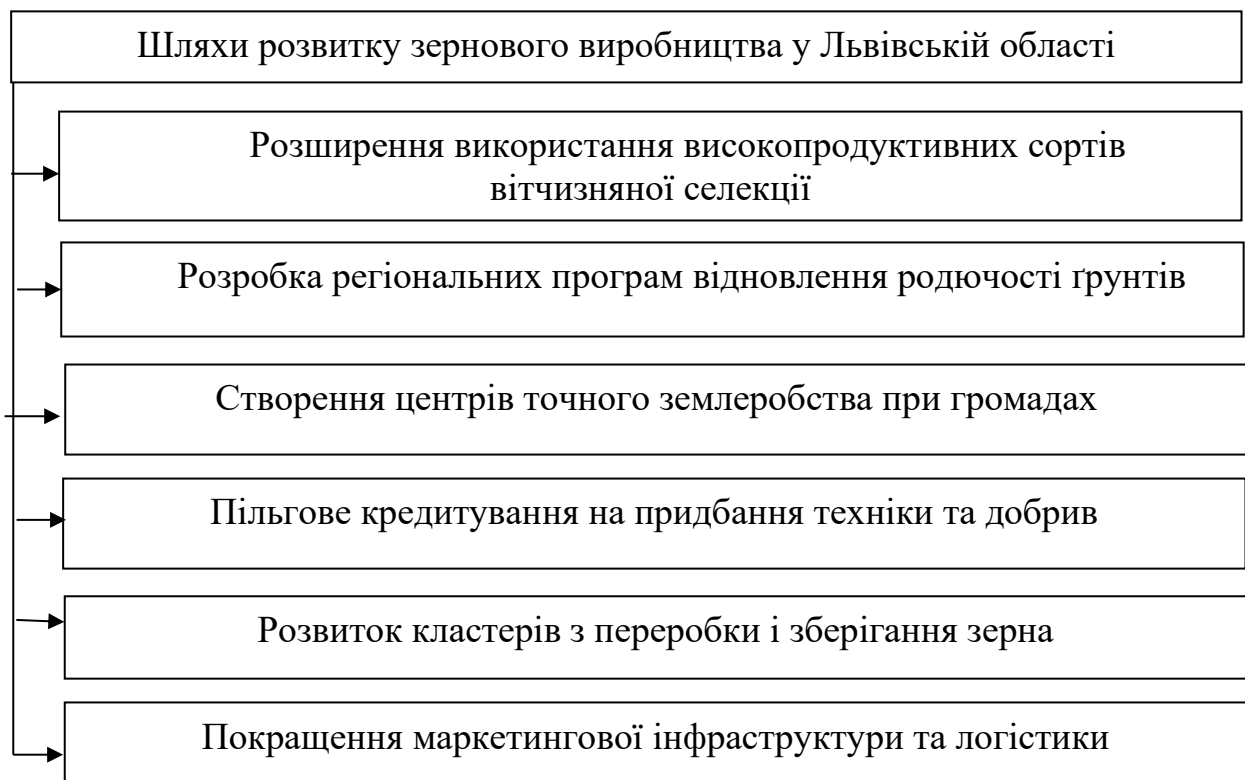


Рис. 3.4. Шляхи розвитку зернового виробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівській області (пропонується).

Також можемо навести рекомендовані показники й цільові орієнтири (KPIs) для регіональної агростратегії (на 3-5 років):

- зростання середньої урожайності зерна на 10-20% від базового рівня (залежно від культури та зони);
- скорочення собівартості 1 ц зерна на 8-12% через оптимізацію добрив і механізації;
- збільшення експорту переробленої агропродукції на 30% порівняно з базовим періодом;
- залучення мінімум 2-3 великих інвестиційних проектів у логістику/переробку;
- впровадження precision farming у 20-30% посівних площ, тобто використання сучасних цифрових технологій, датчиків, супутникової навігації, дронів, програмного забезпечення та автоматизованої техніки для більш точного, ефективного й економного ведення сільського господарства;
- поліпшення екологічної сталості регіону через зниження викидів CO₂ від агропромислових процесів на 10-15%, досягнуте завдяки застосуванню сталих агротехнологій, біорозкладу органічних добрив та зменшенню використання хімічних засобів.

Разом з тим наведемо зарубіжний досвід інтенсифікації та підвищення ефективності зерновиробництва [34]. У провідних країнах (США, Канада, Франція, Німеччина) ефективність забезпечується за рахунок:

- високотехнологічних систем удобрення (Precision Farming);
- цифрового моніторингу полів;
- дотаційної підтримки фермерів;
- сучасної техніки та автоматизації;
- сортів із високим генетичним потенціалом.

Особливу увагу приділяють:

- оптимізації структури посівів;
- страхуванню ризиків;
- підвищенню якості зерна як ключового фактора ціни;
- впровадженню інноваційних технологій обробітку ґрунту та сівби;
- ефективному використанню добрив і ресурсозберігаючих технологій.

Отже, важливість підвищення ефективності зерновиробництва полягає в забезпеченні продовольчої безпеки, зміцненні економічної стабільності аграрних підприємств, підвищенні конкурентоспроможності продукції та раціональному використанні земельних і матеріальних ресурсів.

3.3 Економічна ефективність запропонованих заходів

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин усі процеси, пов'язані з виробництвом, заготівлею, транспортуванням і переробкою зерна, зорієнтовані на досягнення спільної мети – отримання кінцевої продукції споживчого призначення. Саме це формує основну передумову появи й ефективного функціонування регіонального зернопродуктового підкомплексу.

Ключові напрями вдосконалення взаємовідносин між галузями у межах цього підкомплексу передбачають розвиток глибшої інтеграції та кооперації на основі удосконалених контрактних форм співпраці; створення конкурентного середовища на ринку зерна та зернопродуктів через демонополізацію заготівельної й переробної сфер; реформування механізмів ціноутворення на основі єдиного підходу до формування цін з урахуванням норми прибутку на вкладений капітал у кожній ланці виробництва; а також орієнтацію всіх учасників інтегрованого циклу на високі стандарти якості кінцевої продукції.

Показники економічної ефективності є важливими індикаторами, що дозволяють оцінити стан і тенденції розвитку виробничо-економічних процесів. Вони повинні достовірно відображати реальну ситуацію та слугувати дієвим інструментом для обґрунтування управлінських рішень. Такі показники мають повно й точно розкривати зміст критерію ефективності, бути практичними у застосуванні й забезпечувати можливість виявлення резервів підвищення економічного результату за мінімального залучення додаткових ресурсів [30].

При оцінюванні економічної ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу першочергова увага має приділятися не стільки нарощуванню валових обсягів виробництва, скільки обґрунтованості та

раціональності використання виробничих ресурсів. Визначальним критерієм ефективності в сучасних умовах виступає рівень задоволення потреб споживачів у високоякісній, безпечній та ціноводоступній продукції. Водночас при здійсненні економічних розрахунків важливо брати до уваги показники кінцевого ефекту без їх повторного врахування, що забезпечує достовірність оцінювання результативності виробничої діяльності [28].

Підвищення економічної ефективності зернового виробництва передбачає комплекс заходів, спрямованих на нарощування обсягів і покращення якісних характеристик зерна, зміцнення стійкості функціонування зернового господарства, а також оптимізацію використання його ресурсного потенціалу. Розвиток галузі має відбуватися на основі удосконалення технологічних процесів, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення, впровадження інноваційних технологій та раціонального природокористування.

З кожним роком аграрні підприємства стикаються зі значним зростанням витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, що суттєво перевищують аналогічні показники попереднього періоду. У зв'язку з цим виробники звертаються до уряду із запитом щодо державного втручання у механізм ціноутворення та стабілізацію ринку. Зазначені заходи мають на меті підтримання платоспроможності товаровиробників, зниження ризиків виробничої діяльності та забезпечення стабільності розвитку зернового ринку.

Аналіз чинних тарифних ставок засвідчив, що навіть високі митні збори на рівні 40-50% не мали істотного впливу на внутрішні ціни виробників пшениці, а відповідно і на їхні доходи від реалізації продукції. Протягом досліджуваного періоду відпускні ціни на пшеницю залишалися низькими, подекуди навіть нижчими за ціни на кордоні. Це свідчить про високу конкурентоспроможність української пшениці як товару, орієнтованого на експорт.

У врожайні роки обсяги експорту пшениці стабільно зростають. Отже, рівень захисту внутрішнього ринку пшениці після вступу до СОТ (15%) є достатнім, і зменшення імпортного тарифу не матиме суттєвого впливу на формування цін чи доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Виробничі відносини становлять систему економічних зв'язків, що формуються між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Це об'єктивна складова будь-якого способу виробництва, оскільки такі відносини виникають у разі об'єднання людей для спільної праці. Фундаментом виробничих відносин виступають відносини власності на засоби виробництва.

У сучасних умовах, тобто в період переходу до ринкової економіки, в сільськогосподарських підприємствах функціонують усі форми власності, передбачені Законом України «Про власність», і вони мають рівні правові можливості. Відтак взаємовідносини між підприємствами, їхніми структурними підрозділами та працівниками ґрунтуються на принципах взаємної зацікавленості у досягненні найвищих кінцевих результатів діяльності. Це зумовлює застосування різних форм організації праці, зокрема підрядних, залежно від специфіки виробництва та його масштабів [47].

У процесі виробничої діяльності та реалізації продукції сільськогосподарські підприємства всіх форм власності й різних напрямів спеціалізації вступають у господарські відносини з державними структурами, заготівельними організаціями, паливними базами, біржами, машинно-прокатними пунктами, постачальницькими компаніями та іншими суб'єктами. Такі взаємозв'язки стосуються придбання пального, мінеральних добрив, техніки та обладнання, будівельних матеріалів, здійснення ремонту машин, а також збуту власної продукції.

Взаємовідносини між переліченими вище організаціями будуються на основі укладених договорів, у яких визначаються взаємні права та обов'язки сторін. Такі договори містять умови щодо обсягів і строків виконання робіт, поставок матеріальних ресурсів, реалізації продукції, її якісних характеристик, порядку розрахунків, а також передбачають матеріальну відповідальність сторін у разі порушення або невиконання взятих на себе зобов'язань.

Згідно із Законом України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» [22], аграрні підприємства мають право самостійно вступати у

договірні відносини з іншими організаціями та установами, а також добровільно приймати державні замовлення на реалізацію сільськогосподарської продукції. Такі замовлення передбачають забезпечення підприємств матеріально-технічними ресурсами у відповідних обсягах, номенклатурі та асортименті, що гарантують підтримання паритетності у взаєморозрахунках. Формування цін на свою продукцію підприємства здійснюють самостійно.

На жаль, упродовж останніх років сільськогосподарські підприємства опинилися в нерівних умовах порівняно з приймальними структурами.

Ключовим напрямом подальшого розвитку зернового господарства виступає інтенсифікація виробництва, що ґрунтується на застосуванні оптимальних норм органічних і мінеральних добрив, розширенні площ під високоврожайні сорти та гібриди, упровадженні комплексної механізації, інтенсивних й індустріальних технологій, а також використанні прогресивних форм організації та оплати праці, орієнтованих на кінцевий результат. Сукупність цих факторів забезпечує відчутне підвищення врожайності зернових культур, що, своєю чергою, сприяє зниженню їх собівартості, зростанню продуктивності праці та підвищенню рівня рентабельності зерновиробництва. Упровадження ресурсощадних технологій хоча й супроводжується збільшенням витрат на 1 га, водночас забезпечує їх повне покриття за рахунок приросту врожайності сільськогосподарських культур.

Важливим елементом господарської діяльності підприємств, який значною мірою визначає рівень прибутковості та економічну результативність виробництва, є ціноутворення. Цей процес вважається одним із найскладніших аспектів фінансової діяльності виробників, оскільки в умовах ринкової економіки ключову роль у формуванні цін відіграють виробничі витрати та рівень споживчого попиту [61].

З огляду на значні коливання цін на пшеницю у 2023-2025 роках, а також істотні відмінності між цінами різних класів і типів ринків (внутрішній, експортний, біржовий), актуальним є вдосконалення механізмів ціноутворення

та формування передбачуваного зернового ринку. Тому для забезпечення стабільності та підвищення ефективності зерновиробництва доцільно:

1. Удосконалити систему ціноутворення, забезпечуючи узгодження економічних результатів на всіх етапах – від вирощування до переробки та збуту. Це сприятиме уникненню різких цінових коливань і скороченню попиту.

2. Стимулювати впровадження технологій точного землеробства (precision farming), що дозволить оптимізувати витрати, підвищити врожайність, стабілізувати собівартість продукції та підвищити її конкурентоспроможність.

3. Підсилити координацію між виробниками, трейдерами та переробниками, формуючи єдиний ціновий ланцюг, який зменшить ризики цінової нестабільності.

4. Розвивати інструменти біржової торгівлі та форвардних контрактів, що дадуть змогу виробникам планувати доходи, враховуючи нерівномірність ринкових цін у різні роки.

5. Підтримати виробництво високоякісного зерна, адже цінові відмінності між класами пшениці (наприклад, від 8960 до 10400 грн/т у 2025 р.) демонструють важливість якості як фактора формування прибутку.

6. Створити умови для прозорого формування ринкових цін, з урахуванням якості зерна та вимог різних каналів реалізації, оскільки у 2023-2025 рр. ціни варіювалися від 5600 грн/т до понад 10000 грн/т залежно від класу та ринку збуту.

Для підвищення ефективності зерновиробництва доцільно поєднати вдосконалення механізму ціноутворення, впровадження точного землеробства, розвиток біржових інструментів та орієнтацію на підвищення якості зерна. Це дозволить зменшити вплив цінової нестабільності, підвищити конкурентоспроможність виробників та забезпечити стабільність аграрного ринку. Таким чином, поєднання удосконаленого механізму ціноутворення, розвитку сучасних технологій і посилення ринкової взаємодії дозволить підвищити ефективність зерновиробництва та забезпечити стабільність аграрного сектору. У таблиці 3.2 подано пропозицію шляхів підвищення

ефективності зерновиробництва з урахуванням коливань цін та необхідності вдосконалення ціноутворення.

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо підвищення ефективності зерновиробництва в умовах
цінової нестабільності

Проблема / тенденція	Дані за період 2023-2025 рр.	Пропонований напрям удосконалення	Очікуваний ефект
Значні коливання ринкових цін на пшеницю	• 2023 р.: 5611-5632 грн/т (2-3 клас) • 2024 р.: від 5700 до 8401 грн/т (ріст для 2 класу) • 2025 р.: 8960-10400 грн/т залежно від класу	Удосконалення механізму ціноутворення та формування прозорих правил ціноутворення на всіх етапах: вирощування → збирання → зберігання → реалізація	Зменшення цінових стрибків, прогнозованість доходів для виробників
Відмінності між класами пшениці	У 2025 р.: • 3-й клас – 9722 грн/т • 4-й клас – 8960 грн/т • харчова – 10200-10400 грн/т	Орієнтація на виробництво високоякісного зерна (покращення агротехнологій, контроль протеїну та вологості)	Отримання вищої ціни за рахунок підвищення якості
Різниця між експортними та внутрішніми цінами	Внутрішній ринок часто нижчий за експортний на 5-12%	Розвиток біржової торгівлі, регіональних аграрних хабів, логістичних кластерів	Можливість вибору найвигіднішого каналу реалізації
Нестабільна собівартість через витрати на ресурси	Пальне, добрива, ЗЗР – постійні зміни цін	Впровадження precision farming: точне внесення добрив, оптимізація використання палива, картування врожайності	Зменшення собівартості та підвищення рентабельності
Ризики непередбачуваних цін	Форвардні та біржові ціни нестабільні	Використання форвардних контрактів, страхування цінових ризиків	Гарантованість доходів, фінансова стабільність
Низький рівень координації між виробниками, трейдерами та переробниками	Різні ціни по областях, різні якісні вимоги	Формування єдиного ланцюга «виробник–логіст–переробка»	Зменшення збитків через несинхронність попиту та пропозиції

Зауважимо, що у структурі сільськогосподарського виробництва зернове господарство залишається однією з найбільш прибуткових галузей. Його економічна результативність значною мірою підтримується завдяки зростанню цін реалізації, яке переважає темпи підвищення собівартості, спричинені подорожчанням виробничих ресурсів. Але разом із тим одним із негативних

чинників змін стала нестача фінансових ресурсів для впровадження інтенсивних технологій. Це зумовило різке скорочення використання добрив, гербіцидів та інших необхідних ресурсів: спочатку через дефіцит, спричинений падінням виробництва, а згодом – через значне зростання їх вартості, яке істотно випереджало зростання цін на кінцеву продукцію.

Стан сучасного українського зерновиробництва потребує особливої уваги через проблеми матеріально-технічного забезпечення. Внаслідок скорочення інвестицій наявна техніка та інші основні засоби є морально та фізично застарілими, виснаженими й уже не забезпечують навіть простого відтворення. Якщо такі негативні тенденції зберігатимуться найближчими роками, це може суттєво погіршити ситуацію у всьому аграрному секторі.

Економічна політика держави щодо розвитку зернової галузі та функціонування ринку зерна потребує чіткого розуміння причин і чинників, що формують кінцевий виробничий результат. Ефективність роботи підприємств, зайнятих у зберіганні та переробці зернових, значною мірою залежить від результативності використання капіталовкладень – їх раціонального спрямування на технічне переозброєння, модернізацію та розширення існуючих потужностей, будівництво нових об'єктів, а також від впливу цих інвестицій на собівартість, прибутковість та рентабельність виробництва [66].

До комплексу заходів, спрямованих на підвищення окупності витрат у зерновому виробництві, можна віднести такі напрями:

- запровадження технологічних та організаційних рішень, що сприятимуть зростанню врожайності зернових культур і зменшенню їх собівартості;
- підвищення якісних характеристик продукції;
- врахування позитивного досвіду вискоєфективних господарств та адаптація їх практик до умов конкретного підприємства.

Реалізація зазначених заходів здатна створити передумови для помітного зростання рівня окупності виробничих витрат у зерновій галузі.

Водночас у сучасних умовах ефективність аграрного виробництва значною мірою визначається не лише діями окремого товаровиробника, а й загальною макроекономічною ситуацією та державною політикою щодо аграрного сектору. Однією з основних причин стагнації сільського господарства залишається відсутність цінового паритету між сільськогосподарською та промисловою продукцією, що створює «цінові ножиці». У результаті через посередницькі структури та інші галузі з аграрних підприємств фактично вилучається не тільки додана вартість, а й значна частина виробленої продукції. Це призводить до того, що багато господарств не мають змоги повністю розрахуватися за використані протягом року виробничі ресурси і змушені накопичувати борги як перед працівниками, так і перед кредиторами. Попри це, певну стабілізацію галузі забезпечила державна підтримка, зокрема політика регулювання цін на продукцію зерновиробництва, що створила умови для рентабельного функціонування хоча б частини підприємств.

Враховуючи вищенаведені шляхи підвищення ефективності виробництва зернових можемо запропонувати розрахункову модель підвищення їх рентабельності. При застосуванні інтенсивних технологій можна очікувати відповідні результати (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Розрахункова модель підвищення ефективності виробництва пшениці

Показник	Базовий рівень	Після удосконалення	Зміна, +, -
Урожайність озимої пшениці, ц/га	51	63	+12
Собівартість 1 ц, грн	550	480	-70
Ціна реалізації, грн/ц	750	850	+100
Прибуток з 1 га, грн	10200	23310	+13110
Рентабельність, %	36,4	77,1	+40,8 п.

З даних таблиці 3.3 видно, що за умов використання інтенсивних технологій очікується підвищення урожайності на 12 ц, валовий збір зерна також відповідно зросте. Водночас упровадження інтенсивних технологій, сучасних машин і

механізмів, а також стимулюючих систем оплати праці, прив'язаних до валового доходу, дозволить утримувати собівартість продукції на рівні 480 грн. Запровадження науково обґрунтованих цін на зернову продукцію на рівні 850 грн дасть можливість отримати прибуток у розмірі 23310 грн з гектара площі, а рівень рентабельності становитиме 77%.

До ключових резервів підвищення ефективності роботи зернового підприємства належать збільшення урожайності та вдосконалення функціонування зернового ринку. Ринкові умови розвитку галузі вимагають чіткого обґрунтування показників, що відображають економічну результативність діяльності аграрних підприємств.

Крім того, для стабільної фінансової діяльності будь-якого підприємства важливе значення має та частина валового доходу, яка формується за рахунок виручки від реалізації продукції. Особливо важливим є обсяг реалізованої продукції, за яку вже отримано кошти або завершено розрахунки іншим способом. Саме цей показник є ключовим у внутрішньому плануванні, оскільки він визначає розмір прибутку та валового доходу підприємства. На величину виручки впливають насамперед обсяги виробництва, асортимент та якість реалізованої продукції

Таким чином, розвиток зернової галузі в аграрних підприємствах ґрунтується на таких ключових передумовах:

- перехід до сучасної технологічної бази вирощування зернових культур шляхом поступового накопичення необхідних матеріальних ресурсів;
- інтенсифікація виробництва зерна та оптимальне його розміщення в межах регіону відповідно до мікрозон і типів господарств.

Зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції планується досягти за рахунок подальших соціально-економічних змін у сфері земельних і майнових відносин, технічного й технологічного оновлення, формування приватних підприємств, що відповідають умовам ринкової економіки, а також забезпечення аграріїв необхідними виробничими ресурсами.

Аграрна політика повинна мати чітко окреслену соціальну орієнтацію, спрямовану на відродження та розвиток сільських територій, формування повноцінних умов для життя і праці населення в селах. Ці та інші положення були відображені в оновленому проекті Концепції аграрної політики України, який розглянув і схвалив Кабінет Міністрів України. Важливим аспектом концепції є підтримка фермерських господарств та стимулювання інвестицій у сільське господарство, що сприяє підвищенню ефективності виробництва. Крім того, документ передбачає розвиток інфраструктури сільських територій, соціальних послуг та освітніх програм для населення, що сприятиме сталому розвитку аграрного сектору та покращенню якості життя у селах.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ході проведеного дослідження було всебічно проаналізовано особливості функціонування зернового виробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, вивчено теоретичні підходи до оцінювання його економічної ефективності та визначено основні фактори, що впливають на результативність діяльності галузі.

На основі опрацьованих теоретичних матеріалів і практичних даних сформовано такі узагальнення:

1. Зернове виробництво є стратегічною галуззю аграрного сектору Львівської області, оскільки забезпечує продовольчу безпеку регіону, формує кормову базу для тваринництва й впливає на експортний потенціал. Структура посівних площ області залишається стабільною, проте потребує оптимізації відповідно до агрокліматичних умов.

2. Економічна ефективність вирощування зернових культур значною мірою залежить від урожайності, собівартості та рівня ресурсозабезпечення підприємств. Аналіз показав наявність суттєвих коливань урожайності по роках через вплив кліматичних факторів та різний рівень технологічної оснащеності господарств. Урожайність зернових і зернобобових культур за три роки зросла на 5,6% і становить 61,8 ц, з них урожайність пшениці зросла на 4,2% і становила 53,5 ц.

3. Рівень рентабельності виробництва зерна у підприємствах Львівської області залишається нестабільним. Проте проаналізувати собівартість зернових та визначити їх рентабельність було неможливим через відсутність інформації в статистичних збірниках. На формування собівартості істотно впливають ціни на паливно-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин та енергоресурси. Підприємства з вищим рівнем механізації, застосуванням сучасних технологій та якісного насіннєвого матеріалу демонструють кращі виробничо-економічні показники. В цілому зерновиробництво було прибутковим.

4. Проблемним аспектом залишається недостатнє використання інноваційних технологій, таких як точне землеробство, диференційоване внесення добрив, сучасні системи захисту рослин та енергоощадні технології. Лише частина господарств здійснює їх систематичне впровадження.

5. Функціонування зернового ринку характеризується ціновою нестабільністю, що суттєво впливає на фінансові результати підприємств. Обмежені можливості зберігання та відсутність власної переробки змушують багато виробників реалізовувати продукцію за заниженими цінами у період масового надходження зерна на ринок.

6. За результатами розрахунків встановлено, що підвищення економічної ефективності можливе за умов оптимізації витрат, оновлення технічної бази, підвищення врожайності та вдосконалення організації виробничих процесів. Окремі підприємства Львівської області мають значний нереалізований потенціал розвитку зернової галузі.

На основі здійсненого аналізу запропоновано такі напрями підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області:

1. Оптимізація структури посівних площ відповідно до ґрунтово-кліматичних умов регіону та ринкового попиту, зокрема шляхом підбору сортів і гібридів, які забезпечують стабільну урожайність та стійкість до погодних стресів.
2. Удосконалення технологій вирощування зернових, а саме:
 - впровадження елементів точного землеробства (GPS-навігація, агрохімічне картування, змінні норми внесення добрив);
 - використання високоякісного насіннєвого матеріалу;
 - застосування ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту (mini-till, strip-till);
 - удосконалення систем захисту рослин із урахуванням інтегрованих методів.
3. Зниження собівартості продукції за рахунок:

- раціонального використання паливно-мастильних матеріалів;
 - переходу на енергоефективні технологічні операції;
 - підвищення коефіцієнта використання техніки та скорочення простоїв.
4. Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення шляхом оновлення машинно-тракторного парку, залучення державних програм підтримки, лізингових інструментів та інвестицій у сучасне обладнання.
5. Розвиток інфраструктури зберігання та реалізації зерна, зокрема:
- будівництво та модернізація зерноскладів і сушарок;
 - створення кооперативів для спільного збуту та зниження логістичних витрат;
 - удосконалення системи післязбиральної доробки.
6. Удосконалення управління підприємствами, включаючи:
- впровадження систем економічного моніторингу витрат і доходів;
 - підвищення кваліфікації агрономічного й управлінського персоналу;
 - застосування сучасних методів фінансового планування та аналізу.
7. Посилення державної та регіональної підтримки галузі, зокрема у формі:
- часткової компенсації вартості техніки й обладнання;
 - підтримки страхування сільськогосподарських ризиків;
 - стимулювання впровадження інноваційних технологій.

Враховуючи вищенаведені шляхи підвищення ефективності виробництва зернових, можемо запропонувати розрахункову модель підвищення рентабельності пшениці. Урожайність зросте до 63 ц, що на 12 ц вище базового рівня, собівартість зменшиться на 70 грн, ціна буде становити 850 грн. При таких умовах рентабельність буде становити 77%.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню продуктивності сільськогосподарських підприємств Львівської області, зменшенню виробничих витрат, покращенню конкурентоспроможності зернової продукції та забезпеченню стабільного розвитку зернового господарства регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. К. : КНЕУ, 2005. 292 с.
2. Богацька Н. М. Аналіз ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9411>.
3. Бойко В.І. Зерно і ринок: монографія. К., 2007. 312 с.
4. Виробництво зерна у розрізі витрат. Агробізнес сьогодні. 2018 р. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/10111-vyrobnytstvo-zerna-u-rozrizi-vytrat.html>
5. Гайдуцький П. І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. К., 2005. С. 85–93.
6. Голик Л., Заїка Є., Ковальчук С., Клименко І. Поліська-90: 20 років успіху. URL: <https://a7d.com.ua/plants/22198-polska-90-20-rokv-usphu.html>
7. Головне управління статистики у Львівській області. Статистична інформація. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/thematics_1002.php?13213
8. Гречко А. Дослідження методів підвищення ефективності виробничої діяльності підприємства. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2015. Вип. 16. С. 10–18.
9. Гринкевич С. С., Зрайло І. І. та Брух О. О. Аналіз структурного змісту зернопродуктового підкомплексу АПК. Аграрна економіка. 2020. №13 (1–2). С. 63–72.
10. Данкевич Є. Формування галузевих пропорцій у виробничій структурі сільськогосподарських підприємств. Збалансоване природокористування. 2014. №1. С. 49–53.
11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Динаміка земельного фонду: як змінилися земельні ресурси України після 24 лютого 2022 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Agroviglyad_2_ukr.pdf

13. Довжик О. О., Гаркуша С. А. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз. 2016. Т. 23, № 2. С. 37–44.

14. Екологічний паспорт Львівської області за 2024 рік. URL: <https://drive.google.com/file/d/1iwqYOtDJTV9c3XS0BW-dBev-UbuG-DXZ/view>

15. Економіка підприємства : [Підручник] / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2001. 528 с.

16. Економіка підприємства : [Підручник] / За ред. д.е.н., професора І. В. Сало. Суми : ВТД «Університетська книга». 2005. 590 с.

17. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л. Л. та проф. Кривов'язюка І. В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

18. Економіка сільського господарства. Навч. посібник. 3-тє вид. Реком. МОНУ. Збарський В. К., Мацибора В. І. 2023. 312 с.

19. Економічна енциклопедія: У трьох томах, т. 2 / За ред. С. В. Мочерний та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.

20. Забуранна Л. В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2014. № 3. С. 55–61.

21. Заїка С. О., Романова Р. Р., Курган В. О. Підвищення економічної ефективності зерновиробництва в Україні. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 25. С. 39–42.

22. Законом України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» URL: <https://www.rada.gov.ua/>

23. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

24. Іванов А. В., Яковенко М. П. Фінансова підтримка зерновиробників України: ефективність державних програм. Фінанси та кредит. 2023. Т. 47, №7. С. 34–42.
25. Ільчук, М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК. 2019. №4. С. 29–38.
26. Класифікація пшениці: основні критерії визначення класу зерна за ДСТУ. URL: <https://agroweek.com/agrobiznes/klassyfikatsiya-pshenytsi-osnovni-kryteriyi-vyznachennya/>
27. Ключан І. В. Підвищення економічної ефективності виробництва зерна в аграрних підприємствах Миколаївської області. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 4. № 2. С. 76–86.
28. Коваленко О. Ю. Цінова конкурентоспроможність та особливості процесу ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції. Інноваційна економіка. 2013. № 3. С. 218–226.
29. Кодекс кращих сільськогосподарських практик. URL: <https://mepr.gov.ua>
30. Козак О. А. та Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. Економіка АПК. 2016. №1. С. 38–47.
31. Колодійчук В. А. Інтегральна оцінка економічної ефективності регіональних логістичних систем підприємств зернопродуктового підкомплексу АПК України. Регіональна економіка. 2016. № 2. С. 121–128.
32. Крилов Я. О. Основні напрями розвитку ринку зерна та механізму його регулювання в Україні. Український журнал прикладної економіки. 2018. №3 (3). С. 43–53.
33. Кузьменко І. В. Інтенсифікація зерновиробництва як основний напрям підвищення конкурентоспроможності. Економіка АПК. 2015. № 1. С. 121–127.
34. Левченко М. В., Ковальчук І. О. Міжнародний досвід управління зерновим виробництвом і його адаптація до умов України. Агросвіт. 2020. №12. С. 112–121.
35. Лихочвор В. В., Петриченко В. Ф., Іващук П. В. Зерновиробництво. Львів: НВФ «Українські технології», 2008. 624 с.

36. Львівська обласна військова адміністрація. Агропромисловий комплекс Львівщини у 2024 році та основні завдання на 2025 рік. URL: https://drive.google.com/file/d/1zMBSQlcCdJ_IJOhEN9OMTVm34VXfmea5/view

37. Львівська обласна військова адміністрація. Про внесення змін до Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки. URL: <https://loda.gov.ua/documents/123647>

38. Любкіна О. В., Шмельова М. О. Діагностика фінансової діяльності і прогнозування перспектив розвитку бізнесу на основі багатофакторної моделі рентабельності. Ефективна економіка. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/48.pdf

39. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2016. № 2. С. 71–74.

40. Матюшенко О. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка. Проблеми економіки. 2010. № 4. С. 82–91.

41. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. Економіка АПК. 2018. №5. С. 5–14.

42. Морщенок Т. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. № 5. С. 177–184.

43. Ніколаєв Є. В. Резерви збільшення виробництва зерна. К. : Урожай, 1998. 253 с.

44. Олійник Т. С., Горбенко В. М. Аналіз економічної ефективності агротехнологій у виробництві зерна. Економіка і прогнозування. 2023. Т. 47, №2. С. 66–74.

45. Орликовський М. Новітні концепції управління ефективністю діяльності сучасних підприємств. Ефективна економіка. 2014. № 5. С. 18–23.

46. Отенко В. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства. Бізнес-інформ. 2013. № 5. С. 230–237.

47. Петренко І. І., Дорошенко О. М. Галузева структура агропромислового комплексу України: стан та перспективи розвитку зерновиробництва. Аграрна економіка України. 2022. №3. С. 45–58.

48. Печерський В. С., Костенко О. М. Проблеми і перспективи розвитку зернового виробництва в Україні в умовах змін клімату. Технології та інновації в агропромисловому секторі. 2022. №5. С. 19–29.

49. Погріщук В. Б., Мельник В. І. Формування конкурентного середовища у зерновому господарстві України. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 2. Том 1. С. 35–42.

50. Портал місцевої статистики Львівщини. URL: <https://stat.loda.gov.ua/rating/kilkist-silskogospodarskyh-pidpryjemstv-yaki-zdijsnyuyut-svoyu-diyalnist-v-rajonah/>

51. Про інститут сільського господарства Західного Полісся. Інститут сільського господарства Західного полісся НААН України. URL: <http://www.isg.rv.ua/index.php/pro-institut-silskogo-gospodarstva-zakhidno-polissya>.

52. Рубан Л. О., Доукіна В. О. Методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. № Вип. 32. С. 438–443. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/67.pdf.

53. Саблук П. Т. Зерновий ринок України: проблеми і перспективи. Економіка АПК. 1997. № 5. С. 4–6.

54. Савчук В. К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. С. 93.

55. Сайко В. М., Федорова Н. А. Ефективність інтенсивних технологій вирощування озимих зернових культур в Лісостепу та на Поліссі. Землеробство. 2008. Вип. 67. С. 3–13.

56. Сидоренко А. О., Шевченко В. П. Інноваційні технології в аграрному секторі: вплив на продуктивність та економічну ефективність зерновиробництва. Економіка та управління агропромисловим комплексом. 2021. Т. 39, №1. С. 75–84.

57. Сиротюк Г. Розвиток та ефективність зерновиробництва: регіональний аспект. Аграрна економіка. 2021, Т. 14. № 1-2. С. 67–74.
58. Ситник В. П., Шпичак О. М. Економічні проблеми виробництва зерна в Україні. Економіка АПК. 1996. № 5. С. 3–10.
59. СтатБанк Львівської області. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/04SILGOSP/databasetree_uk.asp
60. Супіханов Б. К. Розвиток державної аграрної політики у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва. Економіка АПК. 2007. №8. С. 3–8.
61. Тимошик Н. С., Семчишин Є. В. Організаційні аспекти формування та оптимізації фінансових ресурсів підприємств. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). № 2. С. 232–238.
62. Черемісіна С. Г., Россоха В. В. Ефективність виробництва зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи підвищення. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 54–67.
63. Чмирь С. М. Напрямки підвищення ефективності зерновиробництва. Економіка АПК. 2007. №8. С. 21–24.
64. Чухліб А. В. Методичний інструментарій аналізу та прогнозування зерновиробництва. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2020. № 12(1). С. 139–143.
65. Шпичак, О. М. Потенціал ринку зерна в Україні: проблеми та перспективи. Економіка АПК. 2014. №7. С. 83–91.
66. Які перспективи зернового ринку України до 2030 року. URL: <http://uga.ua/meanings/yaki-perspektivi-zernovogo-rinku-ukrayini-2030-roku>
67. Сасик В. М., Когут М. С. Органічне тваринництво як інструмент упровадження ресурсощадних аграрних інновацій. Маркетинг у глобальному середовищі: інновації, етика та конкурентоспроможність бізнесу. Збірник тез ІХ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції / за заг. ред. А. О. Линдюка, М. В. Когут. Дубляни. 2025. С. 273–276.

